

A-23592
-34

EESTI NSV PEDAGOOGIKA TEADUSLIKU UURIMISE INSTITUUT

S. ÕISPUU

OLUKORRAST JA
PROBLEEMIDEST
NSV LIIDU AJALOO
KULTUURITEEMADE
ÕPETAMISEL

74813

A
23592
-34

EESTI NSV PEDAGOOGIKA TEADUSLIKU UURIMISE INSTITUUT

S.ÕISPUU

OLUKORRAST JA PROBLEEMIDEST NSV LIIDU AJALOO
KULTUURITEEMADE ÕPETAMISEL

KIRJASTUS "VALGUS"

TALLINN 1968

9 (IV)

õ 40

2

Tartu Riikliku Ülikooli

Raamatukogu

74613

S i s s e j u h a t u s e k s

Kultuuriajalugu inimsoo materiaalse ja vaimse tegevuse ning arengu peegeldajana moodustab ajalookursuse lahutamatu osa. Koolis käsitletava ajalookursuse kultuuriteemade all me mõtleme vastava ajalooperioodi hariduse, teaduse, suulise rahvaloomingu, kirjanduse, muusika, kunstilise käsitöö, arhitektuuri, skulptuuri, maalikunsti ja teatri arengu põhetappide ning tippsaavutuste valgustamist õpilastele jõukohases vormis.

Sõltuvalt vastavate kultuuriteemade omalaadilisusest tuleneb ka nende õpetamise metoodika eripära. Nende teemade (välja arvatud hariduselu ja teadust puudutavad küsimused) käsitlemisel tuleb kindlasti silmas pida, et õpilased ainega tutvumisel saaksid ka mingil määral esteetilist mõjutust, et kultuuriteemade õpetamine oleks rakendatud noorte esteetilise kasvatamise teenistusse.

Kultuuriteemade käsitlemist ajalootunnis on mõningal määral uuritud nii meil kui ka välismaal, kuid teha on veel palju. Millised probleemid siis ootavad lahendamist? Ühes Saksa DV metoodika-alases väljaandes¹ tõstatati järgmised küsimused.

1. Kuidas on kõige parem tutvustada õpilasi kultuuriajaloo faktidega sel viisil, et anda neile kindlaid teadmisi ja luua selge ettekujutus ning sügav mulje rahva saavutustest ja traditsioonidest kultuuri alal?
2. Kuidas avada õpilastele eesrindlike humanistlike ideede sisu ja nende aktiivne osa ajaloos?
3. Kuidas selgitada sidet sotsiaalpoliitilise ja kultuurilise arengu vahel?
4. Mil viisil luua õpilastes eeldused arusaamiseks sotsialistlikust kultuurirevolutsioonist ja kultuuri arenguperspektiividest sotsialismi ajal?
5. Missugust osa etendavad kultuuriajaloo faktid ajaloolise arenguprotsessi õigel mõistmisel?

Neile võiks lisada veel teisigi. Analüüsimeist vajaksid näiteks sellised probleemid nagu: missugune on kõige otstarbekam kultuuriajaloo faktide valik igal vanuseastmel (õpilaste psüühilise arengu tasemest lähtudes) ning missugused on parimad meetodid

¹ Kulturgeschichte im Geschichtsunterricht, Teil 1. Berlin, 1961, lk. 8.

eredate muljete loomiseks kunstiteostest, nii et need tekitaksid õpilastes esteetilise elamuse ning mõjuksid neile kasvatavalt.

Muidugi ei ole see probleemide loetelu kaugeltki täielik. Küll aga peaksime kas või osalegi neist tunduvalt suuremat tähelepanu pöörama.

Käesolevas töös piirduakse üksnes selle olukorra kirjeldamisega, mis valitseb meie koolides kultuuriteemade õpetamisel, ning kahe probleemi ("Kultuuriteemade õpetamise mõnedest iseärasustest keskmises koolieas" ja "Õpilaste teadmised enne kultuuriteemade õppimisele asumist VII ja VIII klassis") käsitlemisega.

Kultuuriteemade õpetamisel valitseva olukorra kirjeldamisel on tuginetud vabariigi 63 ajalooõpetaja poolt esitatud kirjalikule materjalile, aga ka suulise vestluse teel saadud andmetele (vestlused toimusid ligikaudu sama arvu õpetajatega) ning autoripoolsele praktilise pedagoogilise töö kogemustele. Autor on tänulik kõigile neile õpetajatele, kes oma pingelise töö kõrval leidsid võimaluse vastamiseks kõnesolevale küsimustikule. Tulemuste tõepärasuse kontrollimise eesmärgil korraldati mainitud kirjalikku küsitlust 1966/67. õppeaastal.

Andmed õpilaste eelteadmistest seoses NSV Liidu ajaloo kultuuriteemade õpetamisega VII ja VIII klassis on saadud 1622 kontrollitöö analüüsi tulemusena.

Käesoleva töö otseseks ülesandeks pole konkreetse lisamaterjali andmine, kuigi mõne kultuuriteema juures, kus see autorile vastava eestikeelse materjali puudumise tõttu vajalik tundus, on õpetaja jaoks ka lisamaterjali pakutud.

1966/67. õppeaastal toimus reas koolides kultuuriteemade eksperimentaalne õpetamine spetsiaalselt koostatud katsetööviikute ja metoodilise materjali alusel. Sel teel kogutud katsematerjali läbitöötamise järel püütakse õpetajatele edaspidi juba konkreetsemat abimaterjali avaldada. Tahaks siiski loota, et ka praeguses töös esitatud andmed ja soovitusel ajalooõpetajale mõningal määral huvi pakuvad. Autor oleks tänulik kõigile arvamustele, mis puudutavad käesolevas töös esitatud andmestikku või probleeme.

I. Olukorrast kultuuriteemade õpetamisel

meie koolides

Et ulatuslikumalt selgitada olukorda NSV Liidu ajaloo kultuuriteemade õpetamisel VII ja VIII klassis, saatsime ajalooõpetajatele järgmise küsimustiku.

1. Kas kultuuriteemade paigutus ja ulatus kehtivas programmis on otstarbekohane? Kas nende teemade käsitlemine käibel olevates õpikutes rahuldab Teid? Milliseid muudatusi peaks Teie arvates tegema? 2. Missugust täiendavat kirjandust ja näitlikku materjali olete kasutanud kultuuriküsimuste käsitlemisel ja kas see täitis oma otstarbe? Missuguse materjali järele tunnete puudust? 3. Missuguste alljärgnevate kultuuriteemade käsitlemine on Teil kõige enam õnnestunud? Mispärast? Missuguste teema käsitlemine õnnestus kõige vähem? Mispärast?

Vana-Vene kultuur.

Vana kultuur V-VI sajandil.

Vene kultuur XVIII sajandil.

Vene kultuur XIX sajandi esimesel poolel.

Vene kultuur XIV sajandi teisel poolel.

Rahvuslik liikumine Eestis.

Eesti kultuur XIX sajandil.

Kultuurirevolutsioon NSV Liidus.

Sotsialistliku kultuuri õitseng NSV Liidus sõjajärgsel perioodil.

Sotsialistliku kultuuri õitseng Eesti NSV-s.

(Kõige enam õnnestunud teemadele tõmmake alla üks joon, kõige vähem õnnestunud teemadele kaks joont. Põhjendus lisage juurde.)

4. Missugused iseloomulikud puudused esinevad Teie arvates kultuuriteemade õpetamisel? 5. Missuguseid meetodeid kasutate kultuuriküsimuste käsitlemisel kõige sagedamini? 6. Kas ja kuidas kasutate teistes õppeainetes (kirjandus, muusika, joonistamine) omandatud teadmisi? Tooge näiteid. 7. Kas õpilased tunnevad kultuuriteemade vastu huvi? Kas see huvi on teiste programmiteemadega võrreldes suurem või väiksem? Millised kultuuriteemade osad huvitavad õpilasi vähem, millised rohkem? (Käsitöö areng Vana-Venemaal; ehituskunst; haridus, teadus, tehnika; kirjandus, muusika, maalikunst.) 8. Kas olete klassivälises töös kasutanud täien-

davat materjali kultuuriteemade süvendamiseks? Missugust ja kuidas? Kas on rakendatud muid klassivälise töö vorme?

Enne vastuste analüüsi juurde asumist olgu märgitud, et küsitlus toimus 1964/65. õppeaastal, s.o. ajal, mil kehtis veel kontsentriiline õpetus ning mil VII-VIII klassis õpetati NSV Liidu ajaloo elementaarkursust.¹ Seetõttu ei oma vastused küsimustiku esimesele osale enam praktilist tähtsust, kuna praegu on käibel juba uued programmid ja õpikud², kuid metoodika ajaloolise arengu seisukohalt pakuvad need vastused siiski märkimisväärset huvi, eriti võrdluseks arvamustele, mida on esitatud uute programmide ja õpikute kohta.

1. Programmidest ja õpikutest.

Ligi pool vastajaskonnast arvas, et materjali paigutus programmis on otstarbekohane, tundide arv selle materjali käsitlemiseks aga liiga väike. Kümme õpetajat märkis materjali paigutuse ebaotstarbekohasust. Ülejäänud olid vahepealsel seisukohal. Üsna paljude õpetajate arvates ei pööratud programmides küllaldast tähelepanu kunstiajaloo küsimustele. XV-XVI sajandite ja XVIII sajandi kultuuriteemadest oli kunst täiesti välja jäetud. (Siinkohal olgu märgitud, et mainitud puudused tulenesid juba elementaarkursuse iseloomust, kuna siin ka kõige ideaalsemgi programmi korral pole võimalik üksikasjalikumaid süstemaatilisi teadmisi anda. Praegu kehtiva NSV Liidu ajaloo süstemaatilise kursuse programmis on valgustatud ka kunstiajaloo küsimusi. Oluliselt on suurendatud ka kultuuriajaloo teemadele pühendatud tundide arvu.

Materjali käsitlemine õpikus ei rahuldanud rohkem kui poolt vastajaist, kusjuures ainult kuus

¹ Õpetamine toimus VII klassis M. Netškina ja A. Fadejevi NSV Liidu ajaloo õpiku järgi ja VIII klassis I. Mintsli NSV Liidu ajaloo õpiku järgi.

² M. Netškina, P. Leibengrub. NSV Liidu ajalugu. Õpik VII klassile. Tallinn, "Valgus", 1966.

I. Fedossov. NSV Liidu ajalugu. Õpik VIII klassile. Tallinn, "Valgus", 1966.

õpetajat märkis, et käsitlusega võib üldjoontes rahule jääda. Peamiste puudustena toodi esile üldisõnalisust, skemaatilist ja kui va käsitlust, nimedega koormatust (näiteks XIX sajandi teise poole kultuuriteema puhul esines kaheleheküljelise ühe tunni materjali kohta 25 nime). Üks õpetaja kirjutas selle kohta: "Nii siis juhtubki, et õpilased hiljem enam ei mäleta, kes ühe või teise nime taga peitub - teadlane, maalikunstnik või hoopiski leiutaja."

Avaldati arvamust, et õpik peaks rohkem kaasa aitama harmoonilise isiksuse kujundamisele. Siin mõjuks soodustavalt kultuuritegelaste kui mitmekülgsete inimeste elu ja tegevuse põhjalikum tutvustamine. Ainult nimede loetelu veel õpilasi ei arenda ega kasvata.

Üksmeelselt nenditi meie vabariigi ajaloo parema tundmise vajadust ja sooviti, et programmid ning õpikud seda soodustaksid.

Suuri pretensioone esitati õpikute illustatsioonide adressil. Märkiti, et selles osas jäid vanad VII ja VIII klassi õpikud tunduvalt maha V ja VI klassi õpikutest.

Õpetajate kirjalike vastuste ja suuliste vestluste teel saadud andmete ning autoripoolse praktilise pedagoogilise töö põhjal võib kõne all oleva küsimuse kohta öelda järgmist.

1. Õpilastele on arusaadavam niisugune materjal, mis käsitleb tema koduümbrust, koduvabariiki. Ka aitab selle materjali parem omandamine kaasa kogu ajaloo teadlikumale mõistmisele.

Keskmisele ja vanemale kooliealisel on kodukoha ning sellega seoses koduloolise materjali mõiste (eriti kogu suure NSV Liidu ajaloo võrreldes) juba üsna avar, haarates (kooli ja kodu asukohta olenevalt) meie vabariigi küllaltki ulatuslikke piirkondi. Koduloolise materjali tarvitamise kasulikkus ei vaja enam uut põhjendust. H. Palamets oma tööga¹ juba näitas seda. Tema poolt antud koduloolise materjali kasutamise psühholoogiline ja pedagoogiline põhjendatus ajaloo algõpetuses on teatud

¹H. Palamets. Koduloolise materjali kasutamine ajaloo õpetamisel eesti kooli IV klassis. Dissertatsioon pedagoogikakandidaadi teadusliku kraadi saamiseks. Tartu, 1962.

mõttes ülekantav ka keskmisele koolieale. Et see materjal "aval-
dab aktiivset mõju uute teadmiste kujunemisele, siis tuleb pida-
da koduloolise materjali teadlikku ja sihikindlat kasutamist aja-
loo algõpetuses mitte üksnes soovitavaks, vaid ka nõõdapääsma-
tuks".¹ Kodulooline materjal soodustab nõukogude didaktika print-
siipide rakendamist ajaloo algõpetuses ning on ühtlasi tõhusaks
vastuabinõuks formalismile õppetöös. Formalism tekib siis, kui
ühiskondlik-ajalooline mõiste on irdunud tegelikest asjadest ja
nähtustest ning muutunud laste teadvuses tühjaks sõnaliseks kes-
taks, millel puudub konkreetne sisu. Formalismi teiseks liigiks
on mõtte eraldumine elust, objektiivsest tegelikkusest.²

Eeltoodust järeldub, et programmides ja
õpikutes peaks senisest suuremat
tähelepanu osutatama koduvabari-
igi kultuurile. Üksnes sel kombel mõistetakse paremini
ka õpilastele kaugemat kultuuri ja õpitakse teadlikult
hindama vennasrahvaste kultuurisaavutusi. Ei tehiks ju olla mingit
kahtlust, et näiteks Ilja Muromets on eesti lapsele mõis-
tetavam "Kalevipoja" hea tundmise korral jne. jne.

Kogemused näitavad, et ka vennasrahvaste kultuuritegelas-
sed võivad muutuda vägagi lähedasteks meie õpilastele, kui avas-
tatakse nende mõningane seos siinsete paikadega, nende sõprus ja
koostöö meie kultuuritegelastega. Taolisi võimalusi ei tohiks ku-
nagi kasutamata jätta. Pealegi ei valmista nende leidmine rasku-
si, kuna paljude vene ja teistest rahvustest teadlaste, kirjani-
ke, heliloojate ning kunstnike elutee seostub üsna tihedalt Ees-
tiga. Oleks täiesti loomulik, et see kajastuks ka ajaloo õpikus.
Tuleks vaid taotleda autorite luba kohandada õpikute eestikeel-
set tõlget ka eesti oludele.

2. Palju raskusi tekitab õpilastele hulgaliste võõraste
nimede meeldejäätmine. Ja kas sellel ongi mõtet, kui asi piirdub
üksnes nimega, heal juhul mõnelauselise selgitusega? Kohusetund-
likumad õpilased tuubivad need nimed küll antud tunniks pähe,
varsti aga unustavad nemadki. Seetõttu peaks nimede ja üldise käigi

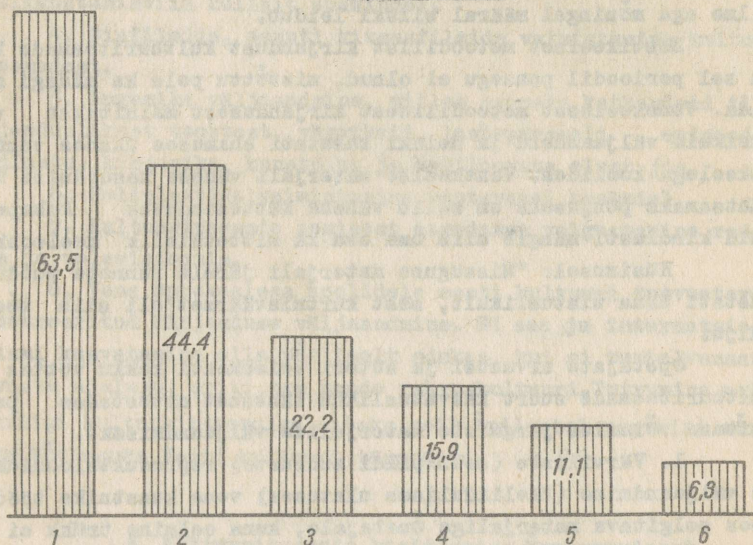
¹ H. Palamets. Koduloolise materjali kasutamise teoreetilised alused ajaloo õpetamisel IV klassis. TRÜ toimetised, Tartu, 1962, lk. 17.

² Samas, lk. 24-25.

põhifaktide valikusse suhtuma häärmise hoolikusega. Kuidas me ka ei soovi, kõike ju nagunii õpikuisse ei mahuta.

3. Kuidagi ei saa alahinnata illustratsioonide osa õpikuis, eriti veel kultuuriteemade puhul. Sealjuures peaks võimalikult suur osa illustratsioonidest olema värvilised, et suured nende mõju õpilastele.

2. Täiendavast kirjandusest ja näitliku materjali kasutamisest.

Joonis 1.

Täiendava kirjanduse ja näitliku materjali kasutamine küsitletud koolides (protsentides).

Tähised joonisel:

- 1 - pildid, albumid, reproduktsioonid;
- 2 - ilukirjandus;
- 3 - ajaloo- ja kunstiajaloo alane kirjandus (nii eesti kui ka venekeelne);
- 4 - diafilmid;
- 5 - kitsasfilmid;
- 6 - venekeelne metoodiline kirjandus.

Diagrammilt näeme, et rohkesti, s.o. peaaegu kõigi õpetajate poolt, kasutatakse suuremal või vähemal määral mitmesuguseid pilte, albumeid, reproduktsioone, üsna laialdaselt ka ilukirjandust; ajaloo- ja kunstialast kirjandust aga kasutatakse ilukirjandusega võrreldes poole võrra vähem. Seda tingib ilukirjanduse märksa kergem kättesaadavus võrreldes ajaloo- ja kunstialase kirjandusega, üsna suurel määral aga ka asjaolu, et viimane on põhiliselt venekeelne. Piltidega võrreldes kasutatakse neli korda vähem diafilme ning veelgi vähem kitsasfilme. Muidugi on viimaseid kultuuriteemade kohta ka ebapiisavalt, diafilme aga mõningal määral siiski leidub.

Eestikeelset metoodilist kirjandust kultuuriteemade kohta sel perioodil peaaegu ei olnud, mistõttu pole ka midagi märkida. Venekeelsest metoodilisest kirjandusest mainitakse vaid üksikuid väljaandeid ja neidki kasutati enamuses üksnes vene õppekeelega koolides. Venekeelse materjali vähese kasutamise ühaks tähtsamaks põhjuseks on selle vähene kättesaadavus kohapeal, kuid kindlasti mängib siin oma osa ka mittetäielik keeleoskus.

Küsimusele "Missuguse materjali järele tunnete puudust?" vastati üsna ulatuslikult, sest kurtmisväärset oli siin tõesti palju.

Õpetajate arvamusi ja autori seisukohti kokku võttes ning kultuuriteemade suurt kasvatuslikku tähtsust arvestades peaks leitama võimalus järgmiste materjalide väljaandmiseks.

1. Värviliste (seinapildi suuruste) reproduktsioonide koogu väljaandmine (üleliidulises ulatuses) vene kunstnike töödest koos selgitava materjaliga õpetajale, kuna eelmine trükk ei ole enam kättesaadav.

2. Mapi koostamine programmis olevatest eesti kunstnike tööde reproduktsioonidest (koos metoodilise juhendiga õpetajale).

3. Postkaardi suuruste reproduktsioonide komplekti väljaandmine (üleliidulises ulatuses), millele meie vabariigis võiks lisada reproduktsioonid eesti kunstnike töödest. Niisuguse, vastuvõetava hinnaga komplekti omanikuks võiks olla iga õpilane. Üksnes seinapiltidest, mida õpilane näeb võib-olla 1-2 korda õppeaasta jooksul, materjali omandamiseks veel ei piisa, õpikuistse aga (kui tahes täiuslikeks nad tulevikus ka ei muutuks), ei saa pilte kunagi ammendaval hulgal paigutada. Lahendusi antud

küsimusele on pakutud ka varem. "Tõsist abi selles töös võivad õpetajale osutada tema tublid abilised - õpilased, kui ta neid vastavalt suunab. Paljudel lastel on kodus kunstiteoste reproduktsioone, raamatuid üksikute kultuuriküsimuste kohta, gram-mofoniplaate tunnis käsitletavate heliteostega. Ja kõige selle tulemus: kultuuri arenemise küsimused tunnis lakkavad ole-mast lihtsalt kunstnike ja heliloojate nimede loetelud."¹ As-ja selline lahendus on muidugi võimalik, kuid üksnes sellele lootma jääda siiski ei saa. Ka on niisugune lootustel põhinev näitlikustamisviis küllalt ebakindel.

4. Diafilmide, samuti kitsasfilmide valmistamine kultuuriteemadest.

5. Lugemike väljaandmine, milles esineks katkendeid ilu kirjanduslikest teostest, värvikaid, lastepäraseid episoodide teadlaste, kirjanike, kunstnike ja heliloojate elust jne.

6. Heliplaatide valmistamine vastavatel teemadel.

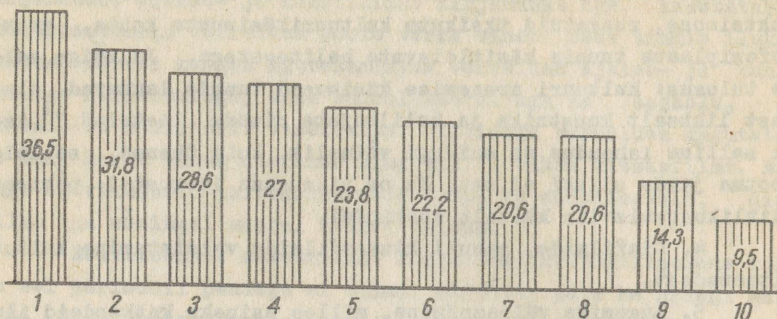
7. Kultuuriteemade senisest sagedasem valgustamine raadios ja televisioonis.

8. Vene õppekeelega koolidele eesti kultuuri tutvustava illustreeritud kirjanduse väljaandmine. Ei saa ju internatsio-nalismi kasvatamine olla tõeliselt edukas, kui ei tunta venna-rahvaste ajalugu, eriti aga nende rahvuskultuuri. Tutvumine meie vabariigi kultuuripärandiga aitaks neil õpilastel paremini mõis-ta ka Nõukogude Eesti kultuuri tänapäeva.

3. Kultuuriteemade käsitlemise õnnestumisest ja ebaõnnestumisest.

Antud küsimus nõudis vastusena kahte härmust: missugune teema on õnnestunud kõige enam ja missugune kõige vähem. Nii üht kui teist on kujutatud proportsionaalselt alljärgnevate diagrammidega.

¹ И.П. Попов, Вопросы культуры на уроках истории СССР в VIII-X классах. М., Учпедгиз, 1958, lk. 9

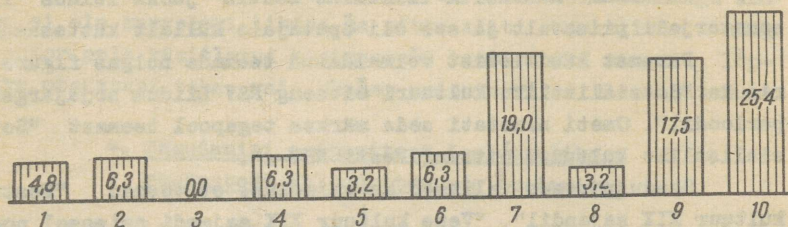

Joonis 2.

Õnnestunumalt käsitletud kultuuriteemad protsentides (100% vastab olukorrale, mil kõik vastused välja saanud koolid oleksid seda teemat nimetanud õnnestunuks).

Tähised joonisel:

- 1 - sotsialistliku kultuuri õitseng Eesti NSV-s;
- 2 - vene kultuur XIX sajandi teisel poolel;
- 3 - rahvuslik liikumine Eestis;
- 4 - sotsialistliku kultuuri õitseng NSV Liidus sõja-järgsel perioodil;
- 5 - eesti kultuur XIX sajandil;
- 6 - vene kultuur XIX sajandi esimesel poolel;
- 7 - vana-vene kultuur;
- 8 - vene kultuur XVIII sajandil;
- 9 - kultuurirevolutsioon NSV Liidus;
- 10 - vene kultuur XV-XVI sajandil.

Joonis 3.

Vähem õnnestunult käsitletud kultuuriteemad protsentides. (100% vastab olukorrale, mil kõik küsitlusele vastanud koolid oleksid seda teemat nimetanud vähem õnnestunute hulgas.)

Tähised joonisel:

- 1 - sotsialistliku kultuuri õitseng Eesti NSV-s;
- 2 - vene kultuur XIX sajandi teisel poolel;
- 3 - rahvuslik liikumine Eestis;
- 4 - sotsialistliku kultuuri õitseng NSV Liidus sõjajärgsel perioodil;
- 5 - eesti kultuur XIX sajandil;
- 6 - vene kultuur XIX sajandi esimesel poolel;
- 7 - vana-vene kultuur;
- 8 - vene kultuur XVIII sajandil;
- 9 - kultuurirevolutsioon NSV Liidus;
- 10 - vene kultuur XV - XVI sajandil.

Kuigi ühe või teise teema käsitlemise õnnestumine sõltub tunduval määral õpetajast, tema omadustest ja võimetest, võib saadud andmete põhjal siiski mõningaid üldistusi teha.

Enamikul õnnestus kõige paremini teema "Sotsialistliku kultuuri õitseng Eesti NSV-s". Kordaminekut põhjendati teema elulisusega. Lapsele on koduvabariigi saavutused hästi nähtavad ja mõistetavad, ja seda mitte üksnes kirjasõna, vaid ka ümbritseva tegelikkuse põhjal.

Teisena nimetati õnnestumiste hulgas teema "Vene kultuur XIX sajandi teisel poolel" käsitlust. Millest siis niisu-

gune järsk üleminek - tänapäevast sajandi võrra tagasi? Pealegi märgiti õpikut kritiseerides just selle teema ülekoormatust niimedega. Kordaläinud tunnid saavutati siin tänu kättesaadavale ja huvitavale lisamaterjalile.

Ka teema "Rahvuslik liikumine Eestis" jaoks leidis lisamaterjali piisavalt ja see oli õpetajale küllalt kättesaadav.

Paremat käsitlemist võimaldanud teemade hulgas figureeris ka "Sotsialistliku kultuuri õitseng NSV Liidus sõjajärgsel perioodil". Ometi nimetati seda märksa tagapool teemast "Sotsialistliku kultuuri õitseng Eesti NSV-s".

Seaduspärasus valitseb ka asjaolus, et teemad "Eesti kultuur XIX sajandil", "Vene kultuur XIX sajandi esimesel poolel" ja "Vene kultuur XVIII sajandil" loetakse 2. diagrammis (õnnestunud käsitus) suhteliselt õnnestunumate hulka ja et 3. (vähem õnnestunud käsitus) diagrammi põhjal võib neid lugeda kordaläinuiks. Õpetajad põhjendasid seda materjali kättesaadavusega. Sellest n.-õ seaduspärasusest langes välja teema "Vana-Vene kultuur", milline 2. diagrammis on peaaegu samatasemeline eelmainitutega, 3. aga märgitakse kui vähem kordaläinut. Siin aitasid esimest arvu tõsta vene õppekeelega koolide õpetajate vastused (märkusena olgu öeldud, et muus osas niisuguseid "lahkarvamusi" ei esinenud), kes kõik lugesid materjali huvitavuse tõttu sedateemat hästi kordaläinuks. Sama nentis ka osa eesti õppekeelega koolide pedagooge. Teised aga märkisid huvitava lisamaterjali puudumist kõnesoleva teema osas.

Sama kehtis XV-XVI sajandi vene kultuuri kohta. Viimasega ei oldud rahul ka faktilise materjaliga ülekoormatuse tõttu. Märgiti, et õpiku materjali järgi õpetada on kuiv, lisamaterjali hankimise korral aga ei mahuks kogu teema materjal enam ühe tunni piiresse.

Üllatuslik oli arvamus kultuurirevolutsiooni käsitlemise kohta NSV Liidus. Märgiti õpiku materjali raskust ja selle "kuiva" käsitlust. Peab aga konstateerima, et nii selle kui teiste teemade põhjendused ei ole piisavad, pealegi jättis osa õpetajaid põhjendused lisamata. Seetõttu on üldisi järeldusi raske teha.

Kokkuvõtte. Tundub, et õpetajate arvamus kujunes peamiselt selle põhjal, kas abimaterjal oli kättesaadav ja huvitav või mitte, kuna sellest olenes kas tunni õnnestumine või

ebaõnnestumine. Et paljude õpetajate arvamused siiski ühte lan-
gesid, sõltus tõenäoliselt suurel määral ka materjali hankimise
allikate ühtelangemisest.

Lõpuks peab ütlema veel seda, et enda tööle hinnangu and-
mine ei ole kaugeltki lihtne ja mitte alati objektiivne ning
et autor pole käsitletud küsimustest taotlenudki mingeid lõp-
likke otsustusi teha, vaid üksnes orienteerivat üldmuljet luua.

4. Sagedamini esinevatest iseloomulikest puudustest kultuuriteemade õpetamisel.

Antud küsimusele vastates märgiti veelkordselt rahulole-
matust tol ajal käibel olnud õpikute ja programmidega ning li-
samaterjali ja näitlike õppevahendite vähesust.

Mainiti ka otseselt aine õpetajapoolsest käsitlemisest
tulenevaid puudusi. Sageli ei õpetata kultuuriteemasid küllalt
tihedas seoses antud perioodi majandusliku ja ühiskondlik-politi-
tilise eluga. Ilma selleta aga jääb kultuur liiga isoleerituks.
Pealegi on just ajalootunnis oluline rõhutada kirjanduse, muusi-
ka ja kujutava kunsti arenemise üldisi seaduspärasusi ning nen-
de tähtsust vastava perioodi ühiskondliku elu seisukohalt.

Näitlikustamise osas valitseb kaks äärmust. Näitlike õp-
pevahendite üldise vähesuse tõttu jääb mõne teema käsitlemine
liiga paljasõnaliseks. Teisal aga koormatakse tund pildimater-
jaliga nii üle, et õpilaste mällu ei jää selle kirevuse tulemu-
sena midagi püsivat.

Kunstinäituste ja kunstimuuseumide külastamist on vaja
põhjalikumalt ette valmistada. Ka peaksid seal antavad selgitu-
sed õpilastele arusaadavad olema. Junul kui neid nõudeid silmas
ei peeta, võib tulemuseks olla, et isegi suurepäraseid kunstitee-
sed õpilastele mingisugust sügavat muljet ei avalda.

Edukat tööd takistab omajagu ka see, et paljude õpetajate
kunstialased teadmised on (võrreldes teadmistega ajaloo muu-
des valdkondades) küllaltki pinnapealsed.

Kokkuvõte. Tuleb nõustuda käsitletud ajalooõpetajate ees-
pool toodud märkustega ning järk-järgult püüda selle poole, et
vastavate kursuste ja meetodiliste materjalide abil olemasole-
vaid puudusi kõrvaldada. Eelkõige aga tuleks läbi viia muudatu-
sed ajalooõpetajaid ettevalmistavate õppeasutuste programmides:
tunduvalt suurendada loengute arvu kunstiajalooost.

5. Sagedamini kasutatavaist õppemeetodeist kultuuriteemade käsitlemisel.

Kõige enam märgiti siin vestlust ja õpetaja jutustust. 1/5 vaatajaist mainis õpilaste iseseisva töö kasutamist. Iseseisva töö all aga mõeldi ainult õpilase tööd vastava dokumendiga, õpikuga või muud liiki kirjandusega. Nii selgub, nagu märgib oma uurimuses ka N.Dairi, "et vaid üsna väike osa õppeajast pühendatakse iseseisvale tööle ja see ei muutu mitte ajaloo õpetamise üldiseks printsipiks, vaid ainult üheks momendiks".¹ "Peamine, spetsiifiline eesmärkaga, mille tõttu me pöördume iseseisva töö poole, on - iseseisvuse kujundamine."

Seega ei saa iseseisva töö mõistet piirata liiga kitsalt. Mitte iga liiki töö õpikuga pole iseseisvat mõtlemist arendav tegevus, vaid mõnikord, olenevalt ülesande iseloomust, võib see olla ka puht-mehhaaniline. Samal ajal võib õpetaja jutustuse jälgimine (juhul, kui eelnevalt on antud mingi ülesanne) kujuneda küllaltki pingeliseks mõttegevuseks. Neid iseseisva töö aspekte vastajad ei analüüsinud. Küsimuse tähtsus aga väärrib nende joonte päevakorda võtmist.

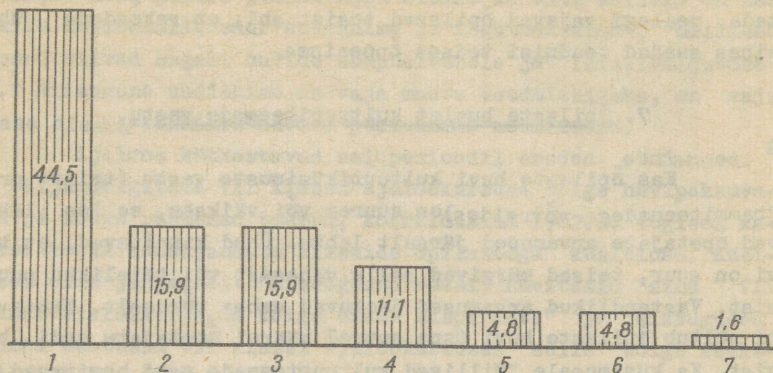
Vähemal määral loetleti ka muid õppemeetodeid.

Kokkuvõtte. Õppemeetodite mitmekesisus on igati tervitav, meetodi valimisel tuleb ainult põhjalikult kaaluda selle etstarbekust ja seda eriti õpilaste loova mõtlemise arendamise seisukohalt.

¹ Н.Т. Дайри, Обучение истории в старших классах средней школы. М., "Просвещение", 1966, lk.38.

² Sealsamas,

6. Baseerumisest teistes õppeainetes omandatud teadmiste.

Joonis 4.

Baseerumine teistes õppeainetes omandatud teadmistele kultuuriteemade käsitlemisel (100% vastab olukorrale, mil kõik küsitlusele vastanud koolid oleksid nimetanud seda õppeainet.) 1 - kirjandus; 2 - kunstiline kasvatus; 3 - muusikaline kasvatus; 4 - füüsika; 5 - bioloogia; 6 - keemia; 7 - geograafia.

Nagu diagrammist näeme, kuulub esikoht selles baseerumises kirjandusele, millega teistel distsipliinidel on raske võistelda. Loomulikult tingib seda ennekõike kirjanduse ja ajaloo tihe seos, aga ka (tänu süstemaatilisele kursusele) õpilaste küllaltki head teadmised kirjandusest.

Kunstialased vestlused kunstilise kasvatus tundides ning muusikaajaloo teemad muusikalise kasvatus tundides on episoodilisemat laadi, mistõttu jäävad saadud teadmisedki lünklikumaks. Ka ei ole ajalooõpetajad nende õppeainete programmidega alati kursis ja andmete teadlikum kasutamine jääb sageli ära. Hoopis vähe orienteerutakse arvatavasti loodusteaduste ja geograafia valdkonda kuuluvates õppeprogrammides ning minimaalne on kontakt ka vastavate kolleegidega. Teemade puhul, milles antakse ülevaade teadusest, peaks aga nii-

sugune orienteerumine ja kontakt olema hädavajalik. Objektivseks takistuseks on siin programmide kooskõlastamatus. Võimaluse piires tuleks aga õppeainete vahelisi seoseid siiski arvestada, pealegi vajavad õpilased tõsiselt abi, et rakendada ühes aines saadud teadmisi teises õppeaines.

7. Õpilaste huvist kultuuriteemade vastu.

Kas õpilaste huvi kultuuriküsimuste vastu (teiste programmiteemadega võrreldes) on suurem või väiksem, selles lähivad õpetajate arvamused järsult lahku. Ühed kinnitavad, et huvi on suur, teised märgivad selle vähesust või täielikku puudumist. Vastandlikud arvamused jaotuvad umbes võrdselt. Nähtavasti sõltub õpilaste huvi üsna suurel määral õpetajate endi huvist. Ka küsimusele "Millised kultuuriteemade osad huvitavad õpilasi rohkem, millised vähem?" vastatakse üsna erinevalt. Üldisi seaduspärasusi on siin raske välja tuua.

8. Klassivälisest tööst.

Üldreeglina ei kasutata klassivälises töös täiendavat materjali kultuuriteemade süvendamiseks. Küll aga tutvutakse reas koolides üksikasjalikumalt kodurajoonist võrsunud kultuuritegelaste eluga (kodu-uurimisringis), mis loomulikult on väga tervitatav. Käiakse kunstinäitustel ja muuseumides, korraldatakse näitusi koolis, vaadatakse filme, yllakse läbi viktoriine, loetakse vastavasisulist kirjandust. Tundub aga, et nii on töö organiseeritud üksnes vähestes koolides. Muidugi ei saa nõuda kultuuriteemade käsitlemise kõrval kõige muu unustamist, küll aga peaks leitama ajalooringi töö raamides muude teemade kõrval aega ka kõne all olnud küsimuste käsitlemiseks.

II. Kultuuriteemade õpetamise mõnedest iseärasustest keskmises koolieas.

Keskmist kooliiga nimetatakse harilikult üleminekueaks. Selle vanuseastme iseärasuseks on asjaolu, et ta ühendab endas niihästi lapse kui täiskasvanu psühholoogia. Nooruk ei saa enam elada nende illusioonidega, millega elab laps, tal on juba teised huvid. Nooruki huvidering, võrreldes noorema koolieaga,

laieneb, tema huvid muutuvad püsivamaks. Tihti säilib üks või teine huvi kogu keskmise kooliea vältel, muutudes edaspidi sügavamaks ning jäädes püsima kogu eluks. Kõrvuti sellega on noorukile iseloomulik suur uudishimu ja tegutsemistahe, millised jooned viivad sageli huvide ebapüsivusele ja laialivalgavusele.¹ Niisugune uudishimu on vaja muuta teadmishimuks, on vaja kaasa aidata tekkinud huvide püsivamaks muutmisele.

Ajaloo kütkestavad sel perioodil eredad sündmused.² Et välja selgitada VII klassi ajalookursuse kõige huvipakkuvad ja kõige raskemad teemad, korraldasime 1962.a. sügisel kaheksa kooli kaheksandate klasside õpilastega küsitluse. Küsimused olid järgmised: "Missugused teemad huvitasid sind VII klassi ajalookursuses kõige enam? Mispärast?" ja "Missugused teemad osutusid VII klassi ajalookursuses sulle kõige raskemaks? Mispärast?" Esimene küsimus moodustas "A" variandi, teine aga "B" variandi. Kummalegi küsimusele vastas 142 õpilast. Kui summeerida õpilaste konkreetset vastused enam-vähem ühiste nimetajate alla, võiksime sõnastada järgmised tulemused.

A-variant

1. Kodumaa võitlus sõltumatuse eest (näit. Jäälahing, Kulikovo lahing, 1812. a. Isamaasõda jne.)	- 37	õpilast
2. Töötava rahva võitlus rõhujate vastu (peamiselt talurahvasõjad ja -ülesthõusud)	- 31	"
3. Silmapaistvate isikute tegevus (peamiselt Ivan IV ja Peeter I)	- 24	"
4. Vana-Vene kultuur (vastatud peamiselt Tallinna XIX keskkooli õpilaste poolt)	- 19	"
5. Eesti NSV ajaloo teemad	- 12	"
6. Kodanlikud revolutsioonid	- 12	"
7. Majanduslik elu	- 4	"
8. Inimeste elu ürgkogukondliku korra ajal	- 3	"

¹В.А. Крутецкий, Н.С. Лукин, Психология подростка. М., "Просвещение", 1959, lk. 40.

²Психология усвоения истории учащимися. Под ред. А.З. Редько М., АПН, 1961, lk. 56.

Kui teha kokkuvõtte veelgi üldisemaks ning liita ühe punkti alla töötava rahva võitlus rõhujate vastu, võitlus sõltumatuse eest ja silmapaistvate isikute tegevus (need silmapaistvad isiksused olid, nagu varem märgitud, peamiselt Ivan IV ja Peeter I), siis saame arvu 92 ehk 65% vastustest. Kui võtta arvesse veel seda, et 12-le õpilasele meeldisid uusaaja kursusest kodanlikud revolutsioonid ning 12-le õpilasele Eesti NSV ajaloo teemad (peamiselt eestlaste võitlusrikka ajaloo tõttu), siis peame konstateerima, et VII klassi õpilased tunnevad kõige enam huvi võitlusteemade vastu.

Alljärgnevalt mõned näited õpilaste hinnanguist teemadele, milles käsitleti tööliste ja talupoegade võitlust rõhujate vastu.

"Need teemad on sellepärast meelde jäänud, et nad on kergemad kui näiteks reformid ja sellepärast, et nad jutustavad meie talupoegade võitlusest, nende unistustest parema ühiskonna tekkimisest, mis meie põlvkonnale on nüüd saabunud. Mulle meeldivad raamatud, mis jutustavad minevikust,"

(Olev M., Rapla raj. Haimre 8-kl. kool.)

"... sest need näitasid suurt ja õilsat viha orjastajate vastu."

(Udo J., Märjamaa kk.)

1812.a. Isamaasõda meeldis sellepärast, et "... nendes lahingutes näitasid venelased end võitmatutena."

(S.N., Tallinna 10. kk.)

Mis puutub teise küsimusse ("Missugused teemad osutasid VII klassi ajalookursuses sulle kõige raskemaks? Miks?"), siis sellele ei vastatud kaugeltki nii aktiivselt kui esimesele. 142-st õpilasest 88 teatasid, et nende jaoks raskaid küsimusi ei olnudki. Ülejäänud häälled jagunevad väga erinevalt. 11 õpilast kirjutas, et neile valmistasid raskusi sõdadega seotud teemad, 9-le osutasid raskeks uusaja teemad, 8-le Eesti NSV ajaloo teemad, kuna puudus õpik jne.

Küsitluse põhjal saadud andmed näitavad, et kultuuriteemasid üldreeglina meeldivate hulgas ei nimetata. Ometi leidus klass, kus peaaegu pooled õpilased märkisid lemmikteemana "Vana-Vene kultuuri". Milles on siis asi? Autor kal-

dub arvama, et kultuuriteema ereda käsitluse korral ei jäta see õpilasi üksikseks, seda enam, et just keskmine kooliiga on tähelepanuväärseks tõusuperioodiks õpilaste esteetiliste tunnete arengus.

Oluline tähtsus on õpilaste huvide, kalduvuste ja arengu iseärasuste tundmisel, kuna nende mõistmine võimaldab paremini aru saada, kui võrd vastuvõtlikud on õpilased pakutavale materjalile.

Keskmisses koolieas tekib noorukil enesekontrolli periood, mil kaalutakse iseenda omadusi, valitakse kangelaasi ja ideaale. See on aeg, mil esteetilised ja vaimsed väärtused kujundavad nooruki isiksust.¹ Märkimisväärne on tol perioodil õpilase suur vastuvõtlikkus kõigele sellele, mis teda esteetiliselt mõjutab. On teada, et selles eas levivad, eriti tütarlaste hulgas, salmikud, laulikud jne. Kui niisugust õpilaste tegevust ei märgata või jäetakse nad lihtsalt omapead, võib see areng toimuda täiesti ebasoovitavas suunas. Sellepärast on tingimata vaja kujundada õpilastes head maitset, õpetada neid eraldama tõeliselt ilusat ja harmoonilist inetust.² Seda kõike ei olegi nii lihtne teha, kuna mõjutustele selles eas ei alluta enam nii iseenesestmõistetavalt kui nooremates klassides.

Selles eas arenevad teistsugused vaated keskkonnale. Väheneb isegi perekonna mõju. Muutuvad küsitavaks paljud loomulikuna tundunud ettekirjutused. Eeskirjad, mis olid juhisteks senises elus, vaadatakse uuesti läbi ja mõnikord heidetakse koguni kõrvale. Algab kehtivate väärtuste otsimine: õigus, headus, iludus, pühadus. Kehtivatest normidest ja käskudest ei peeta enam kinni üksnes nende käskude endi pärast, vaid valitakse, millised ettekirjutused endale juhiseks teha.³

¹ Youth, The Years from Ten to Sixteen, By Arnold Gesell. New York, 1956, lk. 535.

² В.А. Крутецкий, Н.С. Лукин, Психология подростка. М., "Просвещение", 1959, lk. 65.

³ Pädagogische Psychologie. Herausgegeben von Prof. Dr. H. Hetzer. Göttingen, Verlag für Psychologie Dr. C. J. Hogrefe, 1958, lk. 138-139.

Kõrgendatud emotsionaalsus, vastuvõtlikkuse suurenemine esteetilisitele ja vaimsetele väärtustele, kehtivate väärtuste otsimine, nende hindamine ja ümberhindamine - kõik need omadused loovad soodsa pinna kultuuriajaloo teemade käsitlemiseks murdeas.

Seoses eespool väidetuga tekib paratamatult küsimus: kuidas on siis lugu selle pinnaga nooremas ja vanemas koolieas. Autori arvates on suhe niisugune: kaunile on laps vastuvõtlik juba imikueast alates ja mida rohkem talle nii sel kui ka järgnevatel arenguastmetel ilu pakutakse - seda parem. Ilu teadliku mõistmise alged tekivad aga keskmises koolieas ning just siit pärinevad muljed, arusaamad ja tõekspidamised rajavad aluse hilisemale, püsivamale huvile kunstiküsimuste vastu vanemas koolieas. Esmakordset arusaamist võib nimetada uue avastamiseks.

Eeldades analoogiat kirjanduse ja kujutava kunsti tunnetamisel, korraldasime 1962.a. sügisel 8 kooli VII ja VIII klassis kirjaliku küsitluse ka õpilaste lugemuse kohta. (Millised ilukirjanduslikud teosed on jätnud sinule kõige sügavama mulje? Mispärast?) Vastused olid üsna eripalgelised (E. Bornhöhe "Tasuja" ja "Villu võitlused", O. Lutsu "Kevade" ja paljud teised), kuid esikohale asetis siiski E. Bornhöhe "Tasuja". Koondmuljena võib väita, et kõnesolevas vanuseastmes köidab õpilast eeskätt süžeealine teos (luules näiteks ballaad) terava intriigi ja selge probleemiasetusega.¹ Vähe osatakse veel jälgida teisi teose struktuurielemente (stiilikujundust, proosas näiteks kirjeldavaid lõike); mitmeid kunstivõtteid (rütmi, kõlavärve) tajutakse ebateadlikult, vahetult.

¹ Sellest aspektist on huvipakkuv (ka ajalooõpetajale, ja seda ennekõike kultuuriteemade olemasolu tõttu) Eesti NSV teenelise õpetaja N. Rembali uurimus (käsitlevate ridade kirjutamise perioodil veel käsikirjas) lüürika lugemusest ja vastuvõtust kaheksaklassilise kooli õpilaste poolt, milles tähelepanevana põhjalikkusega käsitletakse erinevate luuleteoste kõitvust mitmesugustel vanuseastmetel.

Mõnel määral võivad need tähelepanekud olla toeks ka kujutava kunsti mõistmisel. Siingi saab õpilase kujutlusvõime ergutust maalidest, milles kätkeb konkreetne situatsioon. Seda töestavad allpool toodavad väljavõtted õpilaste vastustest.

Tallinna 10. Keskkooli kolmes seitsmendas klassis analüüsi järgmisi Repini teoseid: "Burlakid Volgal", "Propagandisti arreteerimine" ja "Sügisene bukett". Töö organiseeriti kõigis klassides ühtmoodi. Tahvlile asetati reproduktsioonid (suurusega 594 x 841 mm). Õpetaja esitas teoste sisu kohta küsimusi. Seejuures oli vaja küsimused esitada nii, et vältida õpetaja- kui ka õpilastepoolseid otsustusi maitse ja suhtumise küsimuses. Pärast analüüsi vaatlesid õpilased reproduktsioone lähemalt.

Uhtlasi paluti järele mõelda, missugune neist meeldib kõige enam. Lõpuks anti igale õpilasele leht paberit ning kirjutati tahvlile küsimused: "Missugune kunstiteos jättis sulle kõige sügavama mulje? Mispärast? Milliseid mõtteid see teos sinus tekitas?" Tulemused osutusid järgmisteks (tööst võttis osa 83 õpilast):

"Burlakid Volgal" meeldis 71-le õpilasele (86%), kusjuures 42 vastajaist olid tütarlapsed, 29 aga poisid.

"Propagandisti arreteerimine" - 11-le õpilasele (13 %), 6 vastajaist olid tütarlapsed, 5 aga poisid.

"Sügisene bukett" - 1-le õpilasele (tütarlaps).

Millega siis õpilased oma suhtumist põhjendasid?

"Burlakid Volgal".

"Burlakkide töö on raske. Selles kajastub kogu selle aja töö raskus. Mul on neid kahju vaadata. Tahaksin kuidagi aidata. Nüüd enam Nõukogudemaal niisugust tööd ei ole. Kuid mõnel maal on veel orjastatud rahvaid. Paljud rahvad, kes enne olid orjastatud, on asunud võitlema oma vabaduse eest. Niisugused rõhuvad tekitavad kõigis inimestes viha."

(Lilia K.)

"Mulle meeldis kõige enam "Burlakid Volgal". See maal on nagu ajaloo õpik, sest seal näeme teravat vastuolu vaeste pärisorjade ja rikkaste vahel. Maal tekitab väga kurbi ja vihkavaid mõtteid. Viha eksploateerijate vastu, kes elasid minevikus kui ka praegu."

(Jaak J.)

"Selle kunstiteose juures tekib mitmesuguseid mõtteid. Mispärast näiteks ei avaldanud kõik selles vedajate rühmas protestimeelt, vaid olid juba sellega nõus, et nad peavad seda rasket tööd tegema. Noor poiss, kellele sugugi ei meeldinud see raske töö, oleks pidanud oma mõtteid ka teistele avaldama ja neid õhutama, et nad vastu hakkaksid."

(Anu A.)

"Kogu see ümbrus, raske töö ja kuumus rõhub neid inimesi. Enamik neist on loiid ja ilma igasuguse lootuseta. Osa on küll tugevad ja tööjõulised, kuid ka neil pole õiget sihti silmade ees. Selles töös vabanemise mõtet ja võitluse tungi näitab vaid üks nooruk. Tahaksin, et inimesed ei teeks sellist rasket tööd ning et nende elu oleks õnnelik ja rõõmuküllane. Tahaksin, et nad saaksid tahtejõulisteks..."

(Malle K.)

"Propagandisti arreteerimine."

"Arreteeritud propagandist kehastab võitlust, kustumatut viha rõhujate vastu, püüda õnneliku elu ja vabaduse poole. Tekib kahjutunne, et propagandist, võitleja võib arreteerituna vaid heita vihaseid ja uhkeid pilke ja mitte enam nende vastu võidelda. Kuid samas näitab ta julge vaade, et ta ei kavatse alistuda ja jätkab siiski võitlust. Propagandist sisendab võitlusindu kõige halva vastu ja hea eest."

(Anu V.)

"Pilti vaadates tunnen vihkamist nende kahjurõõmsate silmadega kulakute vastu, kaastundmust noormehe, tütarlapse ja propagandisti vastu ning samas soovim, et võiksin kuidagi aidata kaasa sellele, et propagandist põgeneks. Maal on nii loomulik ja tundub, et tegevus toimub just praegu."

(Sirje K.)

Analoogilise katse puhul Saaremaal, Kingissepa keskkoolis, käsitleti ühes klassis järgmisi teoseid: Repini "Burlakid Volgal", Surikovi "Suvorovi retk üle Alpide" ja Levitani "Värske tuul. Volga." 31-st õpilasest 16-le meeldis kõige enam "Burlakid" (neist 9 tütarlast ja 7 poissi), 13-le Surikovi teos (neist 5 tütarlast ja 8 poissi) ning ainult kahele (mõlemad tütarlapsed) Levitani jõemaal.

Paralleelklassis olid kõne all Repini teosed "Burlakid Volgal" ja "Propagandisti arreteerimine" ning Juoni "Talve lõpp. Keskpäev." 29-st õpilasest 17-le (neist 10 tütarlast ja 7 poissi) meeldis "Burlakid Volgal", 7-le (neist 6 tütarlast ja 1 poiss) - "Talve lõpp. Keskpäev." ja 5-le (neist 2 tütarlast ja 3 poissi) - "Propagandisti arreteerimine".

Kingissepa rajooni Kihelkonna 8-klassilise kooli õpilastele meeldis loodusteemaline maal juba suhteliselt palju rohkem, ja seda mitte ainult tütarlastele (nagu Kingissepa keskkoolis), vaid poistele ja tütarlastele peaaegu võrdselt.

Surikovi teose "S u v o r o v i r e t k ü l e A l p i d e" kohta kirjutati järgmist.

"Mulle meeldis see pilt, kus Suvorovi sõjavägi ületab Alpid. See pilt näitab vene sõjaväe mehisust ja julgust karmidel sõjateedel. See teos avaldab mulle mõtteid, et sõda ei tohi enam iial korduda. Kogu maailmas peab püsima rahu. Vene rahvas on üle elanud suuri sõjaõudusi. See pilt näitab, kui julgused on vene sõjamehed. Nad ei karda mingisuguseid kuristikke."

(Jaan V. Kingissepa kk.)

"Mulle jättis kõige sügavama mulje kunstiteos, kus Suvorov ületab Alpid. Seal on edasi antud sõjameeste karmid näod. Nad teavad, et tahes või tahtmata tuleb laskuda alla. Suvorov heidab sõjameestega nalja, et neil oleks hea meeleolu. Mõned neist on hulljulged, et tulgu, mis tuleb, aga alla lähed ikkagi. Mõnel on nahas hirmu, kuid see ei aita midagi. Laskumine Alpides on kiire. See näitab, et sõjameestel on tahe mitte alla anda, vaid minna tuleb vapralt edasi. Olgu ees ükskõik kui suured raskused, kõik tuleb ületada ja võita. Kui aga alla anda, siis tähendab see kodumaa reetmist, kuna siis oled argpüks."

(Hillar K. Kingissepa raj.

Kihelkonna 8-kl. kool.)

"Hästi on pildil edasi antud Suvorovi elurõõmus nägu. Olgugi et ta on juba vanataadike, jätkub tal siiski veel niipalju huumorimeelt, et panna isegi teised naerma. Suvorovi hobune seisab kalju äärel, iga väiksemgi tõuge võiks tekitada õnetuse, kuid Suvorov muigab ja muigavad teisedki sõjamehed.

Sõjameeste hulgas tekitab niisugune raske rännak kõige erisugusemaid tundeid. Vanad, sõjaväe veteranid, laskuvad kõige ees. Nad teevad küll lõbusat nägu, kuid väikest lõbusust varjutab hirm. Sõjamehed, kes enne on olnud usklikud, on ka praegu oma mõtetega jumala juures, paludes abi. Noored on lõbusad ja rõõmsad. Ka neid ootab ees raske laskumine, kuid noorus ei taha ju raskustele ja halvale meeleolule alluda.

Olenemata sõjameeste isiklikest tunnetest näeb sõjavägi välja ühtne ja võitmatu. Ainult niisuguse ühtse sõjaväega saab tagasi lüüa vaenlased."

(Anne H., Kingissepa raj.
Kihelkonna 8.-kl. kool)

"Kõige sügavama mulje avaldas mulle maal "Suvorov Alpe ületamas". Seda maali vaadates tekivad minus kurvad mõtted, kuna paljud sõjamehed hukkuvad selle rännaku ajal. Kui ma vaatan seda maali, siis ma näen, kui kurvad on need vanemad sõjamehed. Need vanemad sõjamehed on kurvad sellepärast, et neil on kodus perekond ja nad peavad hoolitsema oma perekonna eest."

(Ülo T., Kingissepa kk.)

"Minule avaldas kõige sügavama mulje "Suvorovi retk üle Alpide". Maal tekitab minus kurbi mõtteid. Paljud sõjamehed hukkuvad ja ei saa võib-olla ialgi tunda võidurõõmu või kaotuse kibedust ega näha oma kodumaad, vanemaid."

(Mati T., Kingissepa kk.)

Taoliste kunstiteoste vaatlemine võimaldab toleaeegsest elust rohkem aru saada. Niisugune konkreetselt abstraktsele siirduv käsitus on õpilastele küllalt jõukohane. Nad mõistavad vaadeldu põhjal paremini minevikku ja eks aita see mõnevõrra kaasa tänapäevagi paremaks mõistmiseks. Õpilased tunnevad burlakke vaadates heameelt sellest, et meie kodumaal pole enam ekspluateerimist. Kuid samas meenub neile, et maailmas on veel

orjastatud rahvaid. Laste loomulik mõtlemisviis on imetlusväär-
selt ühiskondlik ning sealjuures väga õiglane. Mehisus, vaprus,
kangelaslikkus, vabadus, õnn - see haarab neid järgitult. Tar-
vitseb vaid oskuslikult pakkuda eakohast materjali ja vastuvõtt
on harilikult positiivne.

Siiski ei saa märkimata jätta 14-15-aastaste õpilaste
huvi tõusu ka õrna ja lüürilise vastu. Meie katsed näitasid sel
puhul olulist erinevust linna- ja maaõpilaste vahel. Mida lähe-
male loodusele -, seda suurem mõju on looduseeteemalisel teosel
ka lapse hingele.

Kihelkonna 8-klassilise kooli õpilased kirjutasid Juoni
teose "T a l v e l õ p p . K e s k p ä e v ." kohta järgmist.

"Kõige sügavama mulje avaldas mulle maal, kus näidati
talve mõdumist. Kunstnik on sellel maalil edasi andnud küll vä-
videga ja lumega, et talve lõpp on ligidal. Kui vaadata seda
maali, siis jääb kohe selline tunne, et väljas on soe ja päike
paistab. Seda järeldame sellest, et puudel on pikad varjud. Kui
päike ei paista, siis ei oleks ka puudel varje. Kui väljas on
külm, siis taevast on helesinise värviga ja lumi säteb sil-
mapaistvalt. Saabuvast kevadest räägib ka see, et kanad on juba
õue lastud. See näitab kohe, et kevad on ukse ees. Katusel on
näha, et lumi on juba sulanud. Osa katuseräkstast on juba lume-
kattest vaba. Puud on ka oma lumekuue seljast heitnud ja sei-
savad nüüd raskest koormast vabadena. Viimast talverõõmu on ära
kasutamas lapsed. Nad ei ole enam nii soojalt riides, kui tal-
vel. Puuriit, mis enne talve oli päris kõrge, on nüüd tublisti
kahanenud.

See teos tekitas minus veel rohkem huvi talvise looduse
vastu."

(Keidu L.)

"... Puude varjud on väga selgesti nähtavad maapinnal.
On näha kohe, et on rõõmus päikesepaisteline talveilm. Kanad on
ka välja jalutama tulnud. Nad on terve talve kuuris olnud ja
nüüd ootavad samuti, nagu lapsedki, kevade saabumist. Lumel on
näha suuri lohke. Kindlasti on vesi juba need sinna sisse uuris-
tanud, tehes endale teed voolamiseks. Maja ees on näha puuriit-

ta. Kindlasti on talv möödunud, sest puuriit hakkab lõppema..."

(Liia K.)

"Mulle avaldas sügavama mulje kunstiteos talve lõpust. Ta meeldib mulle sellepärast, et talv on juba lõppemas, mets on siin pildil nii kaunilt antud. Lumi on juba kõikjal sulama hakanud. Päike paistab soojalt ja lapsed peavad oma viimaseid talvelõbusid. On näha, kuidas poisid suusatavad. Kanad on ka juba välja lastud. Näha, et on olnud palju lund, sest puud on riidast maha varisenud ja majade katustel on näha pakse lumevalle. Puud on juba lumest vabad ja räästad tilguvad. Sellest pildist järeldame, et on väga soe ilm, sest lapsed on kergelt rietatud."

(Erki T.)

Nagu toodud näidetest selgub, oskavad maaõpilased üsnagi tähelepanelikult jälgida ja mõista looduse teemalise kunstiteose sisu. Nende silmis on loodus muutunud nii elavaks, et nad ise tunnevad end selle osana.

Ülaltoodud vastused selgitavad mõnevõrra õpilaste tunde- ja mõttelaadi kunstiteose tajumisel. Niisuguse käsitlese teel pääseme lähemale ka õpilase isiksusele. On ju mistahes kirjanduse ja kujutava kunsti teose tajumine alati individuaalne akt.¹

Õpilaste vastuste üksikasjalikuma analüüsi juurde minnes märgitagu eelkõige loogilise ja emotsionaalse vahetunde neis kirjeldustes: kained arutlused vahelduvad tundepiltidega. Niisugused arutlused viitavad harilikult seosele varasemate kogemustega, olemasolevate teadmistega, milliste allikate põhjal tehaksegi jõudumööda omapoolsed järeldused. Märgata-va kaasaelamisega kirjeldatakse sõjameeste tundeid laskumisel

¹ Õpilaste iseseisva mõtlemise, eriti aga kunstiteose emotsionaalse tajumise küsimusi kirjandusteoste analüüsi põhjal esitab väga ilmekalt L. Rõbak /Л.А. Рыбак, Образное мышление и урок литературы. М., "Просвещение", 1966/ kelle süsteemi on käesoleva töö autor õpilaste vastuste analüüsi puhul osaliselt eeskujuks võtnud.

Alpidest (teose "Suvorovi retk üle Alpide" puhul) ning samas tehakse üldistus: sõjavägi oli ühtne ja ainult niisugusele ühtsele sõjaväele on jõukohane edukas võitlus vaenlasega. Tuntakse kaasa burlakkidele ja samas üldistatakse mõtteid: kõigil inimestel peaks elu olema alati õnnelik ja rõõmuküllane.

Vastused kajastavad samuti õpilaste arusaamasid ja veendumusi. Kaudselt tõendab seda kirjapandud tunde- ja mõtteavalduste toon ning analüüsi teostamise lähtekoht. Teisalt leiame otseseid väljaütلسusi. ("Ebaõiglusega ei tohi leppida, vaid sel juhul tuleb avaldada protesti", "Burlakid oleksid pidanud seda ühiselt tegema", "Propagandistil oli õigus, oma õigusest ei tohi taganeda ka vanglas".) On küllaltki tõenäoline, et kunstiteosed aitavad tugevdada olemasolevaid veendumusi ning soodustavad ka uute veendumuste kujunemist.

Ühenduses eelväidetuga ei saa jätta siiski märkimata, et sageli kujutavad ilused ja esimesel pilgul õpilaste isiklike veendumustena näivad sõnad ("arreteeritud propagandist kehas-tab kustumatut viha rõhujate vastu", liialdamine sõnadega "kaugelasiikkus" ja "vaprus" jne.) vaid õpikust, ajakirjandusest jm. päheõpitud fraase. Muidugi ei välista niisugune valmistõdedega opereerimine õpilase enese veendumuse kokkulangevust tema poolt standardsete väljendite abil õelduga. Ometi peame taolise nähtuse vastu üsna otsustavalt võitlema. Mida standardsemaks need väljendused muutuvad, seda vähem põhjust on nende väljenduste mõtet õpilaste sisemiseks veendumuseks kvalifitseerida. Ka mitmete õpilaskollektiivide harjumatus niisuguse tööstiiliga, kus nende eneste arvamust nõutakse, soodustab ebasiiraste vastuste saamist.

K a a s a e l a m i s e a s t e moodustab kunstiteoste vaatlemise ühe tähtsama komponendi. Ei ole hoopiski ürskõik, kas tegelased muutuvad õpilastele lähedaseks või jäävad kaugeks. Meie katse puhul märkisid paljud õpilased, et burlakke on kahju vaadata ("... tahaksin neid kuidagi aidata" jne.). Tuntakse kaasa propagandistile ("... sooviksin aidata, et propagandist põgeneks"). Mitmed õpilased märgivad teoste loomulikkust ja tunnet, et tegevus toimub just praegu. ("Kui vaadata seda maali (Juoni teos "Talve lõpp. Keskpäev."), siis jääb koe selline tunne, et väljas on soe ja päike paistab.")

Mitmetes vastustes näeme õpilaste kujutlusvõime liikuma hakkamist. ("Suvorov on küll vanataadike, kuid tal jätkub huumorimeelt, et panna teisedki naerma", "Suvorovi hobune seisab nii kalju äärel, et iga väiksemgi tõuge võiks tekitada õnnetuse.") Õpilasi kurvastab, et paljud sõdurid ei saa enam iialgi näha kodu ja kodumaad.

Eriti märgatavad on "tekstivälised" assotsiatsioonid Šaarernaa õpilaste vastustes ühenduses looduspildi vaatlemisega. (Puudel on selged varjud - sellest järeldatakse, et päike paistab ja et väljas on soe. Selgituseks lisatakse, et kui päike ei paista, siis puuduvad ka varjud ja et külma ilma korral oleks taevas helesinist värvi.

Lumel on näha suuri lohke - arvatakse, et vesi on need sinna sisse uuristanud, valmistades teed voolamiseks.

Märgitakse, et kevadel saabuval meile linnud ja tärkavad ka esimesed lilled, kuigi pildil seda ei näe.

Neis vastustes võime fikseerida juba kaasalooja mudelit. Niisugune mõju on ootuspärane ja viljakaski - õpilane loob maalidest lähtudes kujutuspildi, mis võib autori mudelist küllaltki kaugemale jääda, ent mille väärtus on kaasaloomise alges. Isikupärane suhtumine maalisse - see ju ongi kõige väärtuslikum. Õpetamise metoodika peab olema orienteeritud selle mudeli kujunemise ergutamisele.

Õpilaste arvamuste summeerimine on küllaltki vastustusrikas toiming ning viimaseinstantsilist tõe nende vähete katsetega autor ei taotlegi, kuna õpilaste arvamust kujundavaid komponente (soo ja temperamendi erinevused, keskkonna mõju jm.) on liiga palju. Küll aga peaks ülaltoodust selguma kultuuri - teemade (sealhulgas kunstiteoste) käsitlemise mõningad iseärasused ja nende suur kasvatuslik väärtus. Et keskmise kooliea vanem aste on just käitumist juhendavate kõlbeliste veendumuste ja printsiipide kujunemise eaks, teadliku käitumise algete formeerumise eaks, siis omab kunstiteoste ja üldse kultuuriteemade kaudu avalduv kasvatuslik mõju seda suurema tähtsuse.

III. Õpilaste teadmised enne kultuuriteemade õppimisele asumist VII ja VIII klassis.

Et selgitada, milliste eelteadmistega asuvad õpilased omandama NSV Liidu ajaloo kultuuriteemasid VII ja VIII klassis, korraldasime 1963.a. ja 1966.a. sügisel reas koolides vastavad katsed. Kuna 1963.a. toimus NSV Liidu ajaloo õpetamine kontsentrillisuse tõttu elementaarkursuse programmi alusel, 1966.a. aga süstemaatilise kursuse programmi järgi, haarab 1963. aasta VII klassi küsimuste temaatika sama ajaloooperiõodi, mis 1966. aasta VII ja VIII klasside küsimuste temaatika. Seetõttu toomegi tulemused, mis me saime 1963.aastal VII klasside ja 1966. aastal VII ja VIII klasside küsitlemisel.

1. 1963.aastal VII klassides toimunud küsitluse tulemused.

1963.aastal haaras küsitlus üheteistkümne kooli 16 klassikomplekti 582 õpilasega (neist kaks vene õppekeelega kooli 121 õpilasega).¹

Küsimused, koostatuna kahes variandis, olid järgmised.

1. Mida oled kuulnud vene ehituskunstist feodalismi perioodil? Kirjelda mõnda tähtsat ehitust.
2. Millal sai Venemaal alguse raamatutrükkimine? Mida tead jutustada esimesest trükkalist?
3. Mis on sinu arvates kõige iseloomulikum teaduse ja tehnika arenemisele tsaari-Venemaal? Kirjelda mõne teadlase või leiutaja tegevust.
4. Missuguseid vene ja eesti kunstnikke sa tead nimetada? Kirjelda mõnda sulle eriti meeldejäänud kunstiteost.
5. Missugune kunstiteos või muusikapala on jätnud sulle kõige sügavama mulje? Mispärast? Kus ja millal sa sellega tutvusid?

¹ Töö korraldati järgmistes koolides: Tallinna 7. keskkoolis, Tallinna 10. keskkoolis, Tallinna 19. keskkoolis, Tallinna 22. keskkoolis, Tallinna 27. 8-klassilises koolis, Tallinna 30. keskkoolis, Tallinna 39. keskkoolis, Tallinna 46. keskkoolis, Maardu keskkoolis, Märjamaa keskkoolis, Riisipere Internaatkoolis.

6. Kas armastad külastada kunstimuseumi ja kunstinäitusi? Mispärast? Kui ei, siis mispärast?

1. Vene ehituskunsti kohta vastas 294-st õpilasest 77 (26,2%), et ehituskunst oli hästi arenenud ja et ehitati peamiselt kirikuid ning losse.

"Feodalismi perioodil oli tähtsamaks ehituskunstis losside, paleede ja kirkute ehitamine. Kirikud kaunistati suurte kividest raiutud ja lihvitud sammastega."

(Peep P., Tallinna 46.kk)

"Русское зодчество получило большое развитие в постройках крепостей, дворцов, церквей, особенно в больших городах."

(Nikolai U., Tallinna 30. kk.)

28 õpilast (9,5%) kirjeldab lühidalt mõnda ehitust (Soõfia katedraali Kiievis, Iisaku katedraali Leningradis, Vassili Blažennõi katedraali Moskvas või Moskva Kremlit).

"Suurte vene ehituste juurde kuulub Vassili Blažennõi kirik, mis asub praegugi Moskvas - Punasel väljakul. Selle ehitasid vene ehitusmeistrid Ivan Groznõi käsul. See kujutab endast üheksatornilist kirikut, mille tornidel on kuplid, kõik kuplid on erineva mustriga ja värvusega."

(Arvo G., Tallinna 22. kk.)

"Мне очень понравился памятник архитектуры в Москве - храм Василия Блаженного, построенный в XVI веке по приказу Ивана Грозного в честь завоевания Казани. У этого храма 9 величественных башен соединенных между собой. Эти башни заканчиваются куполами, все они разные,"

(Vladimir L., Tallinna 19.kk.)

Küsimuse jättis vastamata 72 õpilast (24,5%). Vene ehituskunsti saavutustest märgiti järgmisi:

Sofia katedraal Kiievis	- 133 õpilast;
Moskva Kreml	- 32 "
Kuldväravad Kiievis	- 30 "
Vassili Blažennõi katedraal	
Moskvas	- 26 "
Uspenski katedraal Moskva Kremlis	- 14 "
Talvepalee Leningradis	- 9 "
Iisaku katedraal Leningradis	- 4 "

Järeldused.

Konkreetsed teadmised vene ehituskunstist õpilastel puuduvad. Et aga eelmises, s.o. VI klassis õpiti keskaja kursuse feodalismi perioodi, on õpilastel meelde jäänud losside ja kirikute ehitamise fakt. Ka mainiti keskaja kursuses vene ehituskunsti näitena Sofia katedraali, mistõttu ligi pooltele küsitletuist on see meelde jäänud.

Küsitlus näitab, et vene ehituskunsti õpetamisel VII klassis saab ja tuleb arvesse võtta õpilaste poolt VI klassis (keskaja kursuses) omandatud teadmisi, aga samuti ekskursioonidest, raadiost, televisioonist jm. allikatest kogutud muljeid. Keskaja kursusest saadud teadmiste sidumine NSV Liidu ajaloo feodalismiperioodiga on eriti tähtis feodalismi üldiste seaduspärasuste esiletoomiseks kogu maailma ulatuses, sealhulgas ka ehituskunsti osas. Vene ja Lääne-Euroopa vastavate alade võrdlemine aitab õpilastel likvideerida üksikute kursuste isoleerituse, paremini orienteeruda kogu maailma ajaloo küsimustes, seostada paljusid fakte ja nähtusi. Enamik õpilasi ei tule sellega omal jõul toime.

2. Raamatutrukkimise kohta Venemaal märkis 294-st õpilasest 93 (31,6%), et raamatutrukkimine sai alguse XV-XVI sajandil või Ivan IV ajal. 102 õpilast (34,7%) mainis Ivan Fjodorovi nime, 35 õpilast (11,9%) jutustas lühidalt Ivan Fjodorovist, 123 õpilast (41,8%) jättis küsimuse vastamata.

Paljud õpilased on lugenud V. Kostõljovi ilukirjandusliku teost "Ivan Groznõi" ning jutustavad selle põhjal raamatutrukkimisest Ivan IV ajal. Räägitakse kiriku vastuseisust trukkimisele, Fjodorovi tagakiusamisest jne.

"Esimeseks trükkaliks oli Fjodorov. Ta tegi trükipressi, kuid tsaari ametnikud kiusasid teda taga."

(Agu M., Tallinna 22. kk.)

"Kirik ei tahtnud, et trükitaks ja nad nimetasid seda jumalavallatuks, kes julges ..."

(N. V., Tallinna 22. kk.)

"Alguses ei tahtnud Fjodorovil trükkimine õnnestuda, kuid ta ei jätnud jonnii ja proovis niikaua, kuni see tal õnnestus. Paljud inimesed vihkasid Ivan Fjodorovi. Kord õssel pandi Fjodorovi maja põlema, kuid trükkal pääses ja sai kaasa võtta palju tähti, mida vajati trükkimisel."

(S. K., Tallinna 22. kk.)

"Kirik oli teaduse vastu ning ta seostas raamatute trükkimist ebaloomulike jõududega ja vene esitrükkal sattus kiriku tagakiusamise alla."

(Erik L., Tallinna 10. kk.)

"Книгопечатание получило начало в XVI веке. Первопечатником был Федоров. Первая типография была построена в Москве во время царствования Ивана Грозного. Духовные переписчики не хотели, чтобы развивалось книгопечатание. Переписчики выступали против типографии. Ночью они собрались и сожгли ее. Федорову поставлен памятник в Москве."

(Slava S., Tallinna 19. kk.)

"Первом книгопечатником в Руси был Иван Федоров. Он создал примитивный печатный станок, на котором перепечатывали старинные рукописи и летописи, но служители церкви и многие верующие воспротивились этому. Они всячески мешали работать Ивану Федорову. Но он несмотря на все трудности продолжал развивать русское книгопечатание."

(Vladimir V., Tallinna 30. kk.)

Mitmed õpilased segavad ära käsitsi ümberkirjutatud ja trükitud raamatute väljaandmise. Näiteks: "Esimene raamat anti välja Jaroslav Targa ajal. See oli vene seaduseraamat. Pealkiri oli "Vene õigus".

(H., Tallinna 22. kk.)

Järeldused.

Et paljud õpilased selles eas loevad huviga ajaloolisi romaane ja vaatavad kinos ajaloolisi filme, peame tunni ettevalmistamisel selle kui olulise faktoriga tingimata arvestama. Teades õpitava teema kohta midagi juba enne teema käsitlemist tunnis, pakub õpilastele suurt huvi rääkida sellest ka teistele.

Tuleb muidugi hoiduda teisest äärmusest: ajaloo õppimisest ilukirjanduslike teoste kaudu. Kriitiline suhtumine ilukirjanduslikesse teostesse seevastu ei välista nende kasutamist illustreeriva lisamaterjalina.

3. Teaduse ja tehnika arenemise kohta tsaari-Venemaal käsitleti 288 õpilast. Neist 72 (25%) kirjeldab lühidalt raskeid tingimusi, millistes pidi arenema teadus ja tehnika tsaari-Venemaal.

"Tsaari-Venemaal polnud töö mehhaniseeritud, töötati puust tööriistadega. Välismaailmast ei tohtinud talupojad teada midagi. Tehnika oli algeline, teadus hakkas arenema."

(M. L., Tallinna 22. kk.)

"Kõige iseloomustavam on võib-olla see, et kui leiutati midagi uut, siis oli teadlastel väga raske seda leiutust kasutusele võtta. Nendel tuli kohtuda väga paljude majanduslike raskustega. Tsaari ministrid ei avaldanud mingit huvi leiutuste vastu."

(Arvo V., Tallinna 22. kk.)

"Puudusid võimalused õppimiseks. Kui mõni saigi õppida, siis ta ei saanud praktikas oma teadmisi näidata. Teaduslikeks töödeks puudusid laboratooriumid."

(Ene S., Tallinna 22. kk.)

"Tehnika ja teadus arenes tsaari-Venemaal aeglasemalt kui teistes riikides. Töötati peamiselt käsitsi, sest masinaid oli väga vähe. Töötuid oli palju. Töötati palju mõisnikele ja tsaarile. Hariduse omandamine oli raske. Vaesed ei saanud haridust omandada. Saja inimese hulgast oskas ainult 25 inimest natukene lugeda."

(Eva K., Tallinna 46. kk.)

"Venemaal ei hoolitud mingitest leiutustest, mis venelased ise leiutasid. Paljud tööstusettevõtted olid välismaalaste käes. Tehnika oli vähem arenenud kui Lääne-Euroopas ja Ameerikas."

(Peep M., Riisipere Internaatkool.)

"Tsaari-Venemaal ei lastud teadusel ja tehnikal areneda, kuigi leidus väga andekaid inimesi. Nende avastused jäeti kasutamata."

(Endel V., Märjamaa kk.)

"Наука и техника в царской России было на низком уровне. Но было много талантливых ученых. Они делали много изобретений, но царское правительство не интересовалось этими изобретениями."

(Aleksandra B., Tallinna 19. kk.)

"Для развития техники в России характерно отсталость по сравнению с государствами западной Европы. Достижения науки не воплотились в жизнь."

(Mihhail K., Tallinna 19. kk.)

"В царской России очень трудно было творить, изобретать. Царское правительство не заботилось об изобретателях, об ученых, о техниках. Это тормозило развитию науки и техники в России."

(Irina P., Tallinna 30.kk.)

Teadlasi ja leidureid nimetatakse järgmiselt:

Lomonossov	- 70 õpilast;	Mitšurin	- 6 õpilast;
Popov	- 37 "	Kulibin	- 5 "
Tsiolkovski	- 29 "	Jablotskov	- 3 "
Mendelejev	- 12 "		
Polzunov	- 10 "		

36 õpilast (12,5%) kirjeldab lühidalt ühe-kahe teadlase tegevust. Esikohal on siin Lomonossov, kelle elu ja tegevusega on tuttavad üsna paljud õpilased.

Arvuliselt teisena kirjeldatakse Popovi tegevust.

"Mõnu arvates on tsaari-Venemaal iseloomulikuks raadiotehnika. Raadio leiutaja on Popov. Ta soovitas tarvitada raadiot laevanduses, kuid seda ei tehtud. Alguses sai anda raadio kaudu teateid väga väikese vahemaa pealt. Kuid Popov taipas, et on vaja suurt antenni, siis vahemaa suureneks. Nüüd on sellest palju kasu laevanduses. Palju laevu on päästetud just sellepärast, et on side maaga."

(Enn V., Tallinna 10. kk.)

69 õpilast (24%) ei nimeta ühtegi teadlast ning 72 õpilast (25%) jättis küsimuse hoopis vastamata.

Järeldused.

1/4 küsitletud õpilastest annab tsarismile teaduse ja tehnika arengu pidurdajana oma võimetekohase hinnangu. Märgitakse võimaluste puudumist õppimiseks, eriti vaestel. Hoolimata sellest leidus õpilaste arvates andekaid teotahelisi inimesi, kellel õnnestus omandada teadmisi ning kellele kuulub rida leiutusi ja avastusi. Märgitakse, et tsaarivalitsus ei olnud neist huvitatud ning et paljud leiutused jäid praktikaa-

se rakendamata. Mainitakse, et isegi tööstusettevõtteid anti välismaalastele, selle asemel, et omal maal spetsialiste ette valmistada.

Füüsika- ja keemiakursuse kaudu on õpilased tuttavad terve rea teadlastega, kelle hulgas domineerib kindlalt M. Lo-monossov. Viimast käsitleti pikemalt ka IV klassi õpikus. Niimetatud teadlase elu ja tegevusega tutvumine peaks küll õpilaste endi hooleks jääma.

Ka Popovi ja Tsiolkovskit nimetatakse, kuid ülejäädunud teadlasi ja leiutajaid märgivad vaid üksikud õpilased. Siiski peaks ajalooõpetaja kursis olema füüsika ja keemia programmidega, et õpilaste eelteadmiste kasutamisel neist juhinduda.

4. 288-st õpilasest 125 (43,4%) ei nimeta ühegi XIX sajandi vene ega eesti kunstniku nime. Ülejäanud nimetavad järgmisi kunstnikke:

Repin	- 87 õpilast;	Vasnetsov	- 10 õpilast;
Köler	- 72 "	Kramskoi	- 9 "
Levitan	- 40 "	Fedotov	- 7 "
Laikmaa	- 38 "	Serov	- 6 "
Surikov	- 30 "	Vereštšagin	- 5 "
Šiškin	- 24 "	Perov	- 5 "
Weizenberg	- 18 "	K. Raud	- 3 "
Viiralt	- 11 "	Brüllov	- 2 "
Adamson	- 11 "		

Ainult 17 õpilast kirjeldas lühidalt kunstiteose sisu.

"Mulle on meelde jäänud Šiškini "Hommik metsas". Pildid olid karud metsas. Üks puutüvi oli maha langenud, karud ronisid selle peal. Läbi roheline metsa oli näha hommikust päikest. Taevast oli roosakas ja samal ajal ka sinine."

(M. L., Tallinna 22. kk.)

"Eriti on mulle meelde jäänud Repini töö "Ivan Julm". See on tehtud süngetes tumedates värvides. On hästi äratoodud Ivani poja nägu ja tema juures värisev isa, kes rängalt kahetseb oma tegu, kui oli ära tapnud oma poja."

(Krista N., Tallinna 10. kk.)

"Eriti on mulle meelde jäänud J. Köleri "Ketraja". See maal kujutab noort ja ilusat eesti neitut, kes istub voki taga. Ta on oma töö peatanud ja hoiab käes katkenud lõnga. Lahtisest uksest viiakse mööda keegi noormees (arvatavasti tütarlapse vend), keda saadavad sandarmid."

(Laine V., Tallinna 10. kk.)

Järeldused.

Kunstnike ja kunstiteoste osas on õpilaste eelteadmised nõrgad. On küll kuuldud üksikute kunstnike olemasolust (siingi esines sajandisse paigutamise ebatäpsusi), nende teoseid aga ei osata nimetada. Mõningase kirjeldamisega tuli toime ainult 5,9% küsitletuist. See näitab, et kunstnike ja nende teoste käsitlemisse tuleb suhtuda erilise tähelepanuga. Tuleb hoiduda üldsõnalisusest. Vähe on üksnes nime meeldejätmisest, kui seda nime ei viida ühendusse konkreetsete teostega.

5. 288-st õpilasest nimetab sügava mulje jätnud kunstiteost või muusikapala 181 (62,8%), kusjuures põhjendus lisatakse vaid 24-l juhul (s.o. 8,3%). Nimetatute hulgas on muusika suurteoseid (Tšaikovski ballett "Luikede järv" ja sama helilooja esimene klaverikontsert, Beethoveni "Appassionata", Glinka ooperid "Ivan Sussanin" ning "Ruslan ja Ludmilla") ja kõige tavalisemaid estraadilaule ("Sepa jutustus", "Viimane mohikaanlane", Marino Marini laulud, "Jamaika" ning palju teisi). Eõhuva enamiku moodustab viimane liik.

Kujutava kunsti teoseid nimetatakse tunduvalt harvem (Adamsoni "Russalka", Köleri "Ketraja", Repini "Burlakid Volgal", Leonardo da Vinci teoseid jt.). Alljärgnevalt esitame mõned vastused küsimusele (Missugune kunstiteos või muusikapala on jätnud sulle kõige sügavama mulje? Miks?).

"Tšaikovski "Luikede järv". Ta on väga sügavatundeline ballett. Ja muusika on ka väga ilus ja kurb. Seal on, mida vaadata."

(Krista M., Tallinna 22. kk.)

"Väga meeldib mulle kunstiteostest, kus orjad veavad laeva ranna poole. Kahjuks olen unustanud selle kunstiteose nime. Kuid mind paeluvad väga kunstniku poolt antud värvi-
toonid ja ka see jõud, mis on sinna pandud. Kuidagi kahju hakkab neist orjadest. Teosel näib kogu tegevus justkui elavana."

(Eha P., Tallinna 10. kk.)

"Mulle meeldib Evald Okase linoollõige "Maatra sõda". Meeldib sellepärast, et seal on näidatud inimeste kurnatud nägusid, kui nad sõtta lähevad. See pilt on meie klassi seinal."

(I. B., Tallinna 46. kk.)

"Больше всех мне понравилась картина "Бурлаки на Волге". Эта картина Репина. В ней он отражает трудный труд бурлаков. У всех у них измученные лица."

(Vjatšeslav T., Tallinna 19. kk.)

Estradilaulude meeldivust põhjendavad vähesed ja kui, siis väga põgusalt. Näiteks: "Muusikapaladest on jätnud mulle kõige sügavama mulje "Konna kosjakkik". Kuulsin seda raadiost paar nädalat tagasi."

Järeldused.

Antud küsimusele vastamine tundub olevat juhuslikku laadi. Tõelise elamuse kunstiteosest või muusikapalast tunduvald olevat saanud vaid üksikud õpilased. Meeldivuse põhjendused üldreeglina kas puuduvad või iseloomustab neid vähene argumenteeritus. Enamikul juhtudel (eriti tõsise muusika puhul) ei mäletata teosest midagi. Vaid üksikud õpilased põhjendavad teose meeldivust kaunis veenvalt ja huvitavalt.

Muidugi on VII klassi astujad liiga noored selleks, et nõuda neilt mingeid kindlaid kriteeriume kunstiteose hindamiseks. Küll aga peaksime seda asjaolu arvesse võtma edaspidises töös niihästi seitsmenda kui vanemate klasside õpilastega. Et õpilased juba selles eas on suutelised kunstiteoste sisu küllaltki sügavalt mõistma (muidugi nende eale jõukohaselt) näitavad arvukad katsed.

6. Otseseks jätkuks eelmisele oli küsimus: k a s a r-
m a s t a d k ü l a s t a d a m u u s e u m i, k u n s t i-
n ä i t u s i? "Jah" vastas 288-st õpilasest 135 (46,9%), "ei"
- 40 õpilast (13,9%). Külastamise meeldivust põhjendatakse 24-1
juhul. Küsimusele jättis vastamata 113 õpilast (39,2%). Põhjen-
dused on harilikult väga üldisõnalised.

"Nad õpetavad mind aru saama kunstist ja arendavad sil-
maringi ja sellepärast ka, et nad on ilusad."

(Imbi P., Tallinna 22. kk.)

"Sellepärast, et seal näen palju uut ja huvitavat."

(R. H., Tallinna 22. kk.)

"Maale on huvitav vaadata."

(Malle P., Tallinna 22. kk.)

"Sellepärast, et seal on väga ilusaid maale, mida on
huvitav vaadata ja need maalid on väga raske tööga saadud."

(V. P., Tallinna 22. kk.)

Üsna mitmed seostavad külastamise meeldivust joonis-
tamisoskusega.

"Tallinnas Kadrioru lossis olen käinud kunstimuseu-
mis. Mulle meeldis seal väga. Ma ei tea küll, miks kunst mulle
meeldib, aga üheks põhjuseks on kindlasti see, et mullegi meel-
dib väga joonistada ja veel see, et kunstis on ilu, mis näitab,
et rahvas midagi oskab."

(Helle P., Märjamäe kk.)

"Muuseumi armastan külastada sellepärast, et mulle
meeldib joonistada."

(Sirje K., Tallinna 22. kk.)

Paljud õpilased seostavad sõna "muuseum" ainult kauge
minevikuga.

"Muuseumis näeme, kuidas arenes vanasti kunst ja kul-
tuur."

(Maila K., Tallinna 10. kk.)

"Mulle meeldib külastada kunstimuseumi sellepärast, et seal näeb palju huvitavat ja saab tutvuda vanade maalidega."

(Igor K., Riisipere Internaatkool.)

Külastamise mittemeeldivust põhjendatakse samuti üldsõnaliselt.

"Kunstimuseumis ei ole midagi huvitavat vaadata."

(H.J., Tallinna 22. kk.)

"Ei armasta sellepärast, et mind kunst ei huvita."

(R. L., Tallinna 22. kk.)

"Seal on nii igav. Hoopis huvitavamad on kergetööstuse näitused."

(Ellen H., Tallinna 22. kk.)

"Tavaliselt ma kunstinäitustel ei käi, sest see mind ei huvita. Ainult siis, kui me klassiga läheme, lähen ka mina."

(A. V., Tallinna 22. kk.)

Õpilaste hulgas on levinud arvamus, et neile, kes ise hästi joonistada ei oska, pole vajalik ka kunstimuseumi külastamine.

"Mina ei armasta käia kunstnäitustel, sellepärast et mina ise ei joonista hästi ja minul ei ole kunstimeelt."

(Raul R., Tallinna 46. kk.)

"На художественных выставках я не люблю ходить, потому что живопись и вообще рисование мне не нравится."

(Oleg S., Tallinna 30. kk.)

Paljude õpilaste, eriti poiste huvid on tänapäeval seotud tehnikaga, mistõttu kunst jääb hoopis tagaplaanile.

"Kunstiteosed ja -näitused mind ei huvita. Sellepärast ei huvita mind, et mul pole aega neid vaadata ja aega raisata. Mind huvitab ainult tehnika."

(Aavo L., Tallinna 46. kk.)

Kõneldakse avameelselt, mõnel juhul isegi väga siiralt, et ei suudeta kunsti mõista, mistõttu ei paku see ka huvi.

"Mulle ei meeldi käia kunstimuuseumides ja -näitustel, sest sealt ma midagi ei taipu.

(Mihkel L., Maardu kk.)

"Kunstimuuseumi ma külastada ei armasta. Minu meelest on see igav. Ma saan aru, et see on vale arvamus, aga sellegi poolt ei oska ma leida maali hinge. Minu meelest panevad kunstnikud lõuendile oma suured tundmused, mida teised inimesed ei mõista."

(Maie M., Tallinna 10. kk.)

62-1 õpilasel (21,5%) ei ole üldse ettekujutust, mida tähendab kunstimuuseum ja kunstinäitus. Kõneldakse küll armastusest külastada kunstimuuseumi või kunstinäitust, edaspidisest kirjeldusest aga selgub, et õpilase poolt külastatud paik oli hoopis ajaloo- või loodusloomuuseum, kondiitritoote- või lillenäitus.

Alljärgnevalt mõni näide selle kohta.

"Minule meeldib käia kunstimuuseumides. Sellepärast, et seal saab tutvuda vanaaegsete eksponaatidega ja nende abil saab teada inimeste elu aastakümneid tagasi."

(Ene S., Tallinna 22. kk.)

"Ma armastan külastada kunstinäitusi ja -muuseumi, eriti zooloogia ja botaanika muuseumi. Zooloogia muuseumides on arvukaid väljapanekuid ürgaegsetest loomadest. On võimalik tutvuda nende eluviisidega."

(Ülo T., Tallinna 10. kk.)

"Muuseumi ja kunstinäitusi meeldib mul külastada. Rohkem küll muuseumi. Muuseumi meeldib mul sellepärast külastada, et seal on väga huvitavaid asju vanast ajast ja sellest, kuidas vana elati ja milliste tööriistadega töötati."

(Anne S., Tallinna 10. kk.)

"Ma armastan külastada muuseumi, sest seal õpib tundma, millega tegelesid inimesed enne meid."

(T.K., Tallinna 39. kk.)

"Jah, armastan, sest seal saab vaadata, kuidas elasid vanasti inimesed."

(Rein, Tallinna 7. kk.)

"Minule meeldib muuseumis käia. Seal on väga huvitav. Kõik need esemed, mis seal on, räägivad talupoegade vaesest elust."

(Helle T., Tallinna 46. kk.)

"Kunstimuuseumides näeme ja saame teada palju huvitavat vanadest aegadest. Seal on väljakaevamisel leitud esemed ja neid on väga huvitav vaadata."

(Harri T., Märjamaa kk.)

"Я люблю посещать музеи и художественные выставки. Музеи я люблю посещать потому, что там я узнаю историю своей Родины."

(Nataša K., Tallinna 19. kk)

"На художественных выставках и в музеях находятся многие экспонаты, рассказывающие о прошлом нашей Родины. Когда я хожу в музей, я обращаю внимание на доспехи воинов."

(Leonid P., Tallinna 19. kk)

"Я люблю посещать художественные выставки и музеи. В музеях можно очень много узнать, чем занимались наши предки, откуда они появились. В музеях сохранилась разная посуда."

(Z. Š., Tallinna 30. kk.)

Järeldused.

Õpilased on selles eas veel vähe külastanud kunstimuuseumi ja kunstinäituse ning endastmõistetavalt ei osata ka meeldivust või mittemeeldivust küllaldaselt põhjendada. Tuleb üsna palju vaeva näha, et kasvatada neis armastust kunsti vastu. Mil

viisil oleks seda kõige parem teha? Autori arvates ei oma kunstimuseumi külastamine, n.-ö. "läbijooksmise" nõel mingisugust kasvatuslikku väärtust. Õpilased väljuvad muuseumist ning unustavad saadud muljed üsna pea. Ühe varasema küsitluse korral vastasid mitmed õpilased suure uhkusevarjundiga, et nad on külastanud isegi Ermitaaži ja Tretjakovi Galeriid. Küsimuse teine pool aga, mis puudutas külastuse muljeid, jäi e r a n d i - t u l t k õ i g i l vastamata.

Vähe aitab olukorda parandada ka üldsõnaline jutt k õ i g e s t. Selle tulemusena lahkuvad õpilased muuseumist väsinuina, sügavad muljed aga puuduvad. Kindlasti oleks õigem tutvuda väljapandud kunstiteostega järk-järgult, kunstnikud aga valida vastavalt õpilaste eale. Ka selgitused olgu jõukohased. Nii jääks aega tutvuda kooliaastate jooksul kogu muuseumi ekspositsiooniga. Ei ole kahtlust, et ka õpilaste huvi niisugusel juhul kasvab iga aastaga. Tallinna koolidele igatahes ei tohiks taoline korraldus mingisuguseid raskusi valmistada.

Õpilaste vastustest selgus, et seda, kas neile meeldib kunstimuseumi ja kunstinäituse külastada või mitte, seostatakse üsna sageli enda joonistamisoskusega. On vaja ka halvema joonistamisoskusega õpilastele sisendada, et puudulik joonistamisoskus ei takista neid veel kunsti mõistmast. Õpilastele tuleb selgitada, et niisama, nagu hea muusika võlub paljusid inimesi (sealhulgas neid, kes ühelgi muusikainstrumendil ei mängi), huvitab ka kujutav kunst väga paljusid, kes ise kuigi hästi ei joonista.

Ja lõpuks. Küsitlus näitas, et see, mis meile, õpetajaile, tundub endast mõistetav, ei tarvitse alati arusaadav olla õpilastele. Näiteks saime küsitlusega teada, et peame veel VII klassis selgitama mõistet "muuseum" ja tutvustama muuseumide liike. Küllap leidub taolisi selgitamist vajavaid mõisteid veelgi.

2. 1966. aastal VII ja VIII klassides toimunud küsitluse tulemused.

1966. a. küsitlus haaras 9 eesti õppekeelega ja 7 vene õppekeelega kooli seitsmendaid ning kaheksandaid klasse, üldarvuga 1040 õpilast. Seitsmendates klassides oli vastajate arv 535 (neist 275 eesti õppekeelega koolidest ja 260 vene õppekee-

lega koolidest), kaheksandates klassides - 505 (neist eesti õppekeelelega koolidest 260 ja vene õppekeelelega koolidest 245).¹

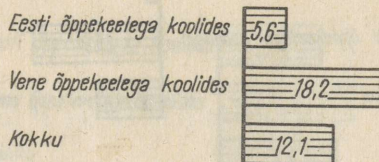
VII klassi küsimused, koostatuna kahes variandis, olid järgmised.

1. Mida tead vene keskaegsest kultuurist (käsitöö, suuline rahvalooming, ehitus- ja maalikunst)?
2. Mida tead M. Lomonossovist, I. Polzunovist, I. Kulibinist?
3. Mida tead järgmistest arhitektidest: V. Rastrelli, V. Baženov, M. Kazakov?
4. Mida tead eesti keskaegsest kultuurist (suuline rahvalooming, esimesed trükised, ehituskunst)?
5. Mida tead vene trükikunsti ajaloost?
6. Mida tead järgmistest kunstnikest: A. Rubljov, F. Šubin, D. Levitski, V. Borovikovski, I. Argunov?

1

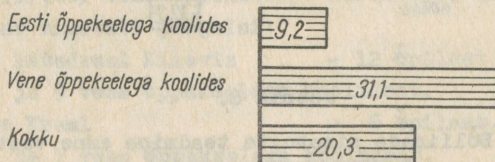
Töö viidi läbi järgmistes eesti õppekeelelega koolides: Tallinna 10. keskkool, Tallinna 20. keskkool, Tallinna 34. 8-klassiline kool, Tallinna 39. keskkool, Tallinna 45. keskkool, Tallinna 46. keskkool, Tallinna 47. 8-klassiline kool, Märjamaa keskkool, Keila-Joa Sanatoorne Internaatkool. Vene õppekeelelega koolidest olid esindatud järgmised: Tallinna 23. keskkool, Tallinna 26. 8-klassiline kool, Tallinna 30. 8-klassiline kool, Tallinna 39. keskkool, Tallinna 45. keskkool, Tallinna 47. 8-klassiline kool, Tallinna 50. keskkool.

1. Õpilaste teadmised vene keskaegsest kultuurist (käsitöö, suuline rahvalooming, ehitus- ja maalikunst).

Joonis 5.

Vene käsitöö arenemise kirjeldamine. (Siin ja edaspidi on esitatud protsendid võetud küsitletud õpilaste arvust).

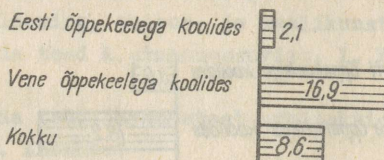

Joonis 6.

1-2 käsitööliigi nimetamine.

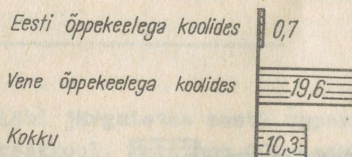
290-st õpilasest 35 (12,1%) kirjeldas lühidalt üksikute käsitööliikide arenemist Venemaal. Eesti õppekeelega koolides vastasid sellele küsimusele 142-st õpilasest 8 (5,6%), vene õppekeelega koolides 148-st 27 (18,2%). Õpilased kirjutasid, et käsitöö oli hästi arenenud, et käsitöölised valmistasid kauneid ehteid, riinetele tehti ilusaid mustreid, nikerdati puust kujusid, kaunistati maju. Märgiti veel, et pottsepad valmistasid savinõusid ning et sepistati sõjavarustust.

59 õpilast (20,3%) nimetas 1-2 käsitöö liiki, peamiselt pottsepatööd, sõjavarustuse või ehete valmistamist neist 13 (9,2%) eesti õppekeelega koolidest ja 46 (31,1%) vene õppekeelega koolidest .

Joonis 7.

Eelteadmised vene rahvaloomingu liikidest .

Joonis 8.

Böllinade nimetuste teadmine enne vastava kultuuri-teema õppimist.

S u u l i s e r a h v a l o o m i n g u puhul kirjutati harilikult paar üldist lauset rahvaloomingu laialdase leviku ja selle kõrge taseme kohta. Üksikud õpilased iseloomustasid lühidalt ka rahvaloomingu sisu.

"Песни были грустные, задумчивые, весёлые. В сказках и рассказах они изображали бояр плохими, жадными и глупыми людьми, а крестьян умными и хитрыми людьми."

(Galina P., Tallinna 39. kk.)

28 õpilast loetles rahvaloomingu liike (neist 3 eesti õppekeelega ja 25 vene õppekeelega koolidest). 30 õpilast (10,3%) nimetas konkreetseid bõliinasid, esmajoones bõliinasid Ilja Murometsast (neist 1 eesti ja 29 vene õppekeelega koolidest).

Eesti õppekeelega koolides	13,4
Vene õppekeelega koolides	17,6
Kokku	15,5

Joonis 9.

Arhitektuurisaavutuste nimetamine.

Ehituskunsti kohta vastanud õpilased märkisid, et ehitati kauneid losse ja kirikuid. Mõned lisasid ka, et kirikud olid ümarate kullatud kuplitega. Vastajaid oli 45 õpilast (15,5%), neist 19 (13,4%) eesti õppekeelega koolidest ja 26 (17,6%) vene õppekeelega koolidest. Konkreetsetest ehitustest nimetati järgmisi:

Sofia katedraal Kieveis - 12 õpilast, neist 3 eesti ja 9 vene õppekeelega koolidest.

Moskva Kreml - 6 õpilast, neist 5 eesti ja 1 vene õppekeelega koolidest.

Vassili Blažennõi peakirik. - 2 õpilast, mõlemad vene õppekeelega koolidest.

Maalikunsti kohta ei teatud midagi vastata. Ainult 6 õpilast (neist 1 eesti ja 5 vene õppekeelega koolist) kirjutasid, et maalikunstis kujutati peamiselt pühakuid.

Järeldused.

Vene keskaegsest kultuurist tervikuna on õpilaste eelteadmised väga nõrgad. See on ka arusaadav, kuna teistes õppeainetes neid küsimusi ei käsitleta. Eesti õpilastel puuduvad teadmised vene keskaegsest kultuurist peaaegu täielikult. Ka see on täiesti loomulik ja mõistetav, kuna kokku-puuted niisuguste teadmiste allikatega on väga juhuslikud.

Suhteliselt paremini iseloomustatakse (ehkki üldisõnaliselt) ehituskunsti. Järeldused selle kohta on esitatud 1963.a. vastava küsimuse juures. 1963.a. küsitluse suhteliselt paremad tulemused ehituskunsti osas (eriti konkreetsete ehituste nimetamise osas) on autori arvates seletatavad asjaoluga, et siis moodustas ehituskunst terve küsimuse ja õpilaste kogu tähelepanu oli koondunud sellele. 1966.a. küsitluses moodustas ehituskunst vaid küsimuse ühe osa, kusjuures küsimuse sõnastus ei nõudnud konkreetsete ehituste nimetamist. Eelmisel korral aga nõuti isegi mõne ehituse kirjeldamist.

Käsitöö aladest osutusid kõige tuntumaks pottsepatöö, sõjavarustuse ja ehete valmistamine. Mainitakse ka oskuslikku nikerdamist.

Rahvaloomingu osas oleks vene õpilastelt siiski paremaid tulemusi lootnud, kuna kirjanduses käsitletakse seda lõiku küllaldase põhjalikkusega.

Vene keskaegsest maalikunstist õpilastel teadmised puuduvad.

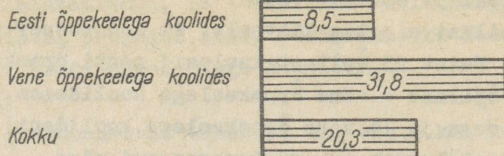
Kõigest eelöeldust järeldame, et eesti õppekeelega koolides (välja arvatud mõned paralleelid keskaja kursusest) pole nende küsimuste käsitlemisel peaaegu millelegi toetuda. Teemad "Vana-Vene kultuur" ja "Vene kultuur XIV-XVI sajandil" on aga ulatuslikud, sisutihedad ja eesti õpilasele küllaltki kauged. Kõik need asjaolud nõuavad meilt eriti oskuslikult läbiõeldud ja elementaarset käsitlust. Äärmisse üksikasjalikkusesse laskumiseks puudub aeg, mõningad eredamad näited üldistuste tegemiseks on aga tingimata vajalikud.

2. Õpilaste teadmised M. Lomonossovist, I. Polzunevist, I. Kulibiniist.

Eesti õppekeelega koolides	64,8
Vene õppekeelega koolides	81,1
Kokku	73,1

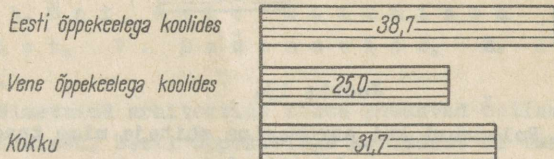
Joonis 10.

Teadmised M. Lomonossovist üldiselt

Joonis 11.

Elteadmised M. Lomonossovi eluloost.

Joonis 12.

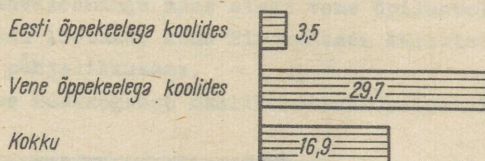
Elteadmised M. Lomonossovi tegevusaladest.

290-st õpilasest 212 (73,1%) kirjeldas L o m o n o s s o v i elukäiku, loetles tema tegevusalasid või vastas lihtsalt, et ta oli suur vene teadlane. 142-st eesti õppekeelega koolide õpilasest oli nende hulgas 92 (64,8%). 148-st vene õppekeelega koolide õpilasest - 120 (81,1%). Üksikud õpilased märkisid ka, et Moskva ülikool kannab praegu Lomonossovi nime. Samuti mainisid mõned õpilased ühenduses Lomonossoviga, et Tallinnas on selle teadlase nimeline tänav. Täpsemalt osutasid tulemused järgmisteks:

Lomonossovi elu kirjeldas 59 õpilast (20%), neist eesti õppekeelega koolidest 12 õpilast (8,5%) ja vene õppekeelega koolidest 47 õpilast (31,8%).

Lomonossovi tegevusalasid loetles 92 õpilast, neist eesti õppekeelega koolidest 55 õpilast (38,7%) ja vene õppekeelega koolidest 37 õpilast (25%).

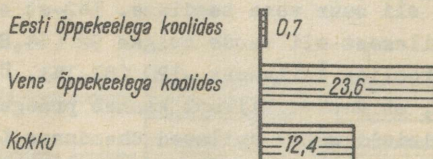
61 õpilast nimetas lihtsalt, et Lomonossov oli suur vene teadlane. Neist 25 õpilast kuulusid eesti õppekeelega koolidesse ja 36 õpilast - vene õppekeelega koolidesse. 17 õpilast (neist 3 eest ja 14 vene õppekeelega koolidest) mainis, et Moskva ülikool kannab praegu Lomonossovi nime.

Joonis 13.

I. Polzunovi kui aurumasina ehitaja nime teadmine enne vastava kultuuriteema käsitlemist.

I. P o l z u n o v i tuntakse märksa vähem. 49 õpilast (16,9%) märkis, et Polzunov ehitas aurumasina. Vastajaist olid 5 (3,5%) eesti õppekeelega ja 44 (29,7%) vene õppekeelega koolidest.

Joonis 14.

Elteadmised Kulibinist kui kellade või silla projekti valmistajast.

Veel vähem tuntakse I. K u l i b i n i t. 18 õpilast, kõik vene õppekeeleaga koolidest, märkis, et Kulibin tegeles kellade valmistamisega. 18 õpilase poolt märgiti ka, et Kulibin valmistas projekti silla püstitamiseks Neevale (1. vas- tajaist oli eesti õppekeeleaga koolist).

Järeldused.

M. Lomonossovit tunnevad nii eesti kui ka vene õppe- keeleaga koolide õpilased suhteliselt hästi. Rõhuv enamus õpilas- test teab temast midagi, kusjuures vene õpilased tunnevad roh- kem tema elulugu, eesti õpilased aga tema tegevusalasid. Järe- likult ei ole mingit mõtet käsitleda seda alateemat kui täies- ti uut, vaid selle küsimuse omandamine võib toimuda õpilaste jõududega.

I. Polzunovist ja I. Kulibinist aga õpilastel (eriti eesti õppekeeleaga koolide õpilastel) teadmised puuduvad, mis- tõttu on otstarbekohane neid alateemasid käsitleda kui uusi.

3. Õ p i l a s t e t e a d m i s e d V. R a s t r e l l i s t, V. B a ž e n o v i s t, M. K a z a k o - v i s t.

Nimetatud arhitektide kohta puuduvad õpilastel igasu- gused teadmised. Eesti õppekeeleaga koolidest ei vastanud sel- lele küsimusele ükski õpilane. 148-st vene õppekeeleaga koolide õpilasest märkis 11, et Rastrelli projekti järgi ehitati Tal- vepalee, 2 õpilast:— et Baženov ehitas Paškovi maja Moskvas ja üks õpilane mainis, et Kazakovile kuulub Moskva ülikooli hoone projekti teostus.

Järeldused.

Niisugused tulemused on täiesti ootuspärased. Vaevalt võib VI klassi lõpetanud õpilastelt nõuda mingeid arhitektuuri- alaseid teadmisi. Seda hoolikamalt peame aga suhtuma nende teadmiste andmisesse VII klassis. Mõiste "arhitektuur" ning elementaarsed teadmised arhitektide tegevusest peaksid küll ju- ba V ja VI klassis (ühenduses vana- ja keskaja kursusega) sel- ged olema, vene arhitektide loomingu tutvustamine jääb aga VII klassi kursuse ülesandeks.

Loomulikult ei võimalda piiratud aeg põhjalike tead- miste esitamist arhitektuuri kohta, küll aga on ilmtingimata va- jalik üksikasjalikumalt tutvustada iga arhitekti loomingu üht näidet (Rastrelli Talvepaleed, Baženovi Paškovi maja ning Kaza-

kovi senatihoonet). Ilma pildimaterjalita pole niisuguse teema õpetamisel muidugi mõtet. Õpik annab nende arhitektide kohta küllaltki üksikasjaliku materjali.

4. Õpilaste teadmised eesti keskajegsest kultuurist
(suuline rahvalooming, esimesed trükised, ehituskunst)

Eesti õppekeelega koolides	12,8
Vene õppekeelega koolides	0,0
Kokku	6,9

Joonis 15.

Eesti rahvaloomingu sisu kirjeldamine enne vastava kultuuriteema õppimist ajalookuruses.

Eesti õppekeelega koolides	13,5
Vene õppekeelega koolides	0,0
Kokku	7,3

Joonis 16.

Eesti rahvaloomingu liikide loetlemine.

Eesti suulise rahvaloomingu sisu kirjeldas 133-st eesti õppekeelega koolide õpilasest 17 (12,8%). Alljärgnevalt kaks tüüpilist vastust.

"Rahvaluule oli võitlusvormiks orjastajate vastu. Rahvaluules pilgati parunite tigidust, jonni ja ahnust ning preestreid, kes manitsesid maarahvast, aga ise ei elanud sugugi oma õpetuse järgi."

(Hendrik M., Tallinna 10. kk.)

"Eestlased armastasid töö juures laulda, siis läks töö kiiremini. Õhtuti tööde juures aga räägiti muinasjutte ja muistendeid. Need laulud ja jutud kandusid edasi põlvest põlve."

(Urmas M., Tallinna 10. kk.)

18 õpilast eesti õppekeelega koolidest (13,5%) loetlesid rahvaloomingu liike.

Vene õpilastest ei iseloomustanud eesti rahvaloomingut keegi. 34 õpilast aga (30,4%) märkis "Kalevipoega" kui rahvaloomingu saavutust.

E s i m e s t e s t t r ü k i s t e s t ei teatud midagi. 9 õpilast märgib ühe esimese trükisena "Pärnu Postimeest", üks õpilane "Sakalat". Vene õpilased ei märgi midagi.

E h i t u s k u n s t i kohta ei vastatud peaaegu midagi. 8 eesti ja 18 vene õpilast märkisid, et ehitati kirikuid, losse ja kindlusi, kusjuures 33 vene õpilast tõi näiteid Tallinna keskaegsetest ehitustest.

Järeldused.

Teadmised eesti keskaegsest kultuurist õpilastel peaaegu puuduvad (kaasa arvatud eesti lastel). Siit nõuanne: ajalooõpetaja peaks töötama kontaktis kirjanduseõpetajaga, kuna rahvaloomingu ja esimeste trükiste käsitus toimub programmi järgi peaaegu üheaegselt vastava teema õpetamisega ajaloos. See asjaolu peaks tunduvalt lihtsustama nimetatud teema käsitlemist.

Eesti ehituskunsti-alastest teadmistest võib teha samad järeldused nagu seda tegime teadmiste kohta vene ehituskunstist. Ka siin tuleb vastavat alateemat seostada keskaja kursusega, et luua ühendavat niiti tüüpiliste keskaegsete ehituste vahel maailma ulatuses. Kontrolltöös ei osanud õpilased iseseisvalt paralleele välja tuua, küll aga peame seda taotlema konkreetsete küsimuste abil tunnis. Eestis leidub hulgalt keskaegseid arhitektuuri mälestusmärke. Tallinna vana-

matutrukkimisega. Nähtavasti on taas tegemist küsimuse erineva asetusega. 1963.a. küsiti konkreetselt: "Millal sai Venemaal alguse raamatutrukkimine? Mida tead jutustada esimesest trükikalist?" nüüdse "Mida tead vene trükikunsti ajaloo?" asemel. Muus osas langevad järeldused ühte 1963. aasta tööde põhjal tehtud järeldustega.

6. Teadmised A. Rubljovist,
F. Šubinist, D. Levitskist,
V. Borovikovskist, I. Argunovist.

Teadmised mainitud kunstnike kohta, nagu arvata võis-ki, õpilastel puuduvad. Eesti õppekeelega koolidest ei vastanud sellele küsimusele keegi (välja arvatud üks, kes mainis, et Andrei Rubljovist tehakse praegu filmi). Vene õppekeelega koolide õpilased vastasid järgmiselt:

Levitski oli portretist, maalis kõrgema seltskonna esindajaid - 5 õpilast;
Šubin oli skulptor - 4 õpilast;
Rubljov maalis vaimuliku sisuga teoseid - 7 õpilast;
Argunov oli pärisorjast kunstnik - 1 õpilane.

Järeldused.

Et tutvustada õpilasi neile seni täiesti tundmatute kunstnikega ning taotleda püsivamate muljete loomist neist kunstnikest, peame tingimata (nagu arhitektuurigi puhul) käsitlema põhjalikumalt iga kunstniku 1-2 teost. Paljalt nimede esitamine koos mõnelauselise kommentaariga, eriti veel niisugusel puhul, mil eelnevad teadmised täiesti puuduvad, ei anna siin autori arvates mingisuguseid tulemusi.

A. Rubljovi käsitletakse ühenduses vene XIV-XVI sajandi kultuuriga. Nimetatud kunstniku ja tema "Kolmainuse" kohta annab piisavalt lisamaterjali 1966. aastal V. Aaviksoo sulest ilmunud brošüür.¹

¹ V. Aaviksoo, Õpilaste maailmavaateline ja esteetiline kasvatamine vene kunsti ajaloo kaudu. Tallinn, 1966, lk. 12-14.

Skulptor F. Šubini elust ja loomingu iseärasustest kõneldakse õpikus. Ka Levitski ja tema ühe tähtsama teose - P. Demidovi portree käsitus on õpikus üsnagi konkreetne. Alljärgnevalt esitame veidi lisamaterjali V. Borovikovski ja I. Argunovi kohta.

B o r o v i k o v s k i loomingu Peterburi perioodi algus seostub N. Karamzini "Vaese Liisa" ilmumisega. Borovikovski loomingul ongi palju ühist Karamziniga. Teda iseloomustab püüd näidata inimisiksust, eriti selle armastust looduse, vaikuse ja maaelu lihtsuse vastu.

Laialdaselt tuntud on tema M. Lopuhhina portree. Selles valgustatakse noore naise sisemaailma. Portrees väljendub Borovikovski loomingule kõige iseloomulikum - püüd avada inimtunnete kaunidust. Unistav, mõttessevajunud ilme, õrn naeratus, sundimatu hoiak pisut väsinud poosis, õrnad värvitoonid (valge kleit, sirelililla sall ja roosid, tuhakarva juuksed, puude roheline foon) - kõik see aitab sügavamini mõista kujutatava sisu. Inimene ja loodus on nagu ühte sulanud: üksildane parginurk vastab täielikult unistava Lopuhhina meeolule. Borovikovski teostes kõlaks nagu kutse loodusesse. (А.И. Архангельская, Боровиковский, издат. ГТГ, М., 1946, lk. 11 - 13 ja 31-32).

Üheks vähestest Borovikovski poolt maalitud paraadlikest portreedest on A. Kurakini portree. Teost komplitseerib üksikelementide arvukus. Fooni sügavuses näeme Kurakini soosija Paul I residentsi - Mihhailovski lossi; paremal - Paul I marmoruju ja arvukalt kangaid (kuldsete narmastega aknaeesriie, sametist laudlina, tugitoolile visatud must mantel). Portree keskel seisab uhkelt riietatud Kurakin, kelle kuldsele brokaadil helendavad ordenid ja briljandid. Mitte ilmaaegu ei hüütud teda "briljantide kuningaks".

Kurakin toetub kergelt massiivsele lauale. Näol peegeldub õukondlikus elus kujunenud diplomaatiline naeratus: mask, mis aastatepikkuse praktika vältel kujuneski tõeliseks ilmeks. Mitte tarkus riiklikes asjus, mitte sõjalised kangelasteod ei toonud teda võimu juurde. Et mõista vene õukondliku elu tõelist iseloomu, tarvitseb vaid heita pilk sellele portreele.

Borovikovski kirjad, samuti vähesed säilinud kaasaegsete mälestused kõnelevad kunstniku jäägitust andmusest loomingle. Kogu selle üksiku, perekonnata inimese isiklik elu kuulus armastatud tegevusele. Hiljem leidis Borovikovski korteris ulualust viis õpilast, nende hulgas tulevane silmapaistev kunstnik Venetsianov. (Русское искусство. Очерки о жизни и творчестве художников. Под ред. А.И. Леонова, М., "Искусство", 1952, lk. 343-348.)

Meie muuseumides eksponeeritakse sadu pärisorjadest kunstnike töid. Üksnes mõne kohta neist on ajalugu mingeid andmeid jätnud. Erilist tähelepanu väärib neist A r g u n o v i - d e perekond (krahv Šeremetjevi pärisorjad), kus oli kolm poega. Aleksei meisterdas Šeremetjevi parkide jaoks marmorurne. Fjodor, arhitekt, töötas palju krahvi Moskva-lähistes mõisates, samuti võttis osa isanda maja ehitamisest Peterburis. Ivan Argunov oli tuntud maalikunstnik, kellel mitte alati polnud võimalik maalida natuuri järgi. Pärisorjast meistri seisundis pidi ta palju kopeerima, maalima portreesid surnutest, kujutama kõrgeid isandaid, kellele ei lubanud pärisorjast kunstniku ees poseerida. Niisiis tuli Argunovil maalida "peast". Paljusid tähtsaid tellijaid oli kunstnikul võimalus jälgida vaid pidulike tseremooniade ajal.

50-60-ndatel aastatel määras krahv I. Argunovi oma Peterburis asuva maja valitsejaks. Ta pidi valvama krahvi varandust, osa võtma maja ümberehitamisest, jälgima hoone sise- ja väliskorrasid, täitma restauraatori, puusepa ja sisseostude agendi ülesandeid, pühade puhul kleepima maske ja andma välja maskeraadikostüüme. Igaks tellimuseks väljastpoolt Šeremetjevi mõisat pidi too sel ajal juba üldtunnustatud kunstnik peremehele eraldi luba küsima. Isegi Katariina II ei tohtinud ilma krahv Šeremetjevi nõusolekuta Argunovilt pilti tellida. Sageli tuli kunstnikul kannatamatu isanda sundimisel töötada ebaloomulikult kiirustades (Русское искусство. Очерки о жизни и творчестве художников. Под ред. А.И. Леонова, М., "Искусство", 1952, lk. 51-57)

Paljude Argunovi tööde hulgas väärib erilist tähelepanu "Vene kostüümide talutüdraku portree". Seda teost kirjeldatakse õpikus.

Küsimused VIII klassi jaoks, koostatuna kahes variandis, olid järgmised.

1. Mida oled kuulnud vene XIX sajandi heliloomingust ja teatrist?
2. Mida tead järgmistest eesti kunstnikest: J. Köler, A. Weltzenberg, A. Adamson?
3. Mida tead järgmistest maalikunstnikest: A. Venetsianov, K. Brüllov, Fedotov?
4. Mida oled kuulnud vene hariduse ja teaduse arengust XIX sajandil?
5. Mida tead järgmistest arhitektidest: A. Voronihhin, A. Zahharov, C. Rossi?
6. Mida tead järgmistest maalikunstnikest: V. Perov, I. Kramskoi, I. Repin, V. Surikov?

1. Õ p i l a s t e t e a d m i s e d v e n e
X I X s a j a n d i h e l i l o o m i n g u s t
j a t e a t r i s t .

Sellele küsimusele vastati peamiselt vene heliloojate ja nende teoste nimetamisega. Vastajaid oli 266, neist 136 õpilast eesti õppekeelega koolist ja 130 - vene õppekeelega koolist. Konkreetselt nimetati järgmisi heliloojaid:

- Tšaikovski - 106 õpilast (39,8%), neist 41 (30,1%) eesti ja 65 (50,0%) vene õppekeelega koolist.
- Glinka - 90 õpilast (33,8%), neist 14 (10,3%) eesti ja 76 (58,5%) vene õppekeelega koolist.
- Rimski-Korsakov - 38 õpilast (14,3%), neist 8 eesti ja 30 (23,1%) vene õppekeelega koolist.
- Borodin - 37 õpilast (13,9%), neist 2 eesti ja 36 vene õppekeelega koolist.
- Mussorgski - 36 õpilast (13,5%), kõik vene õppekeelega koolist.
- Rubinstein - 11 õpilast (4,1%), neist 1 eesti ja 10 vene õppekeelega koolist.
- Balakirev - 4 õpilast, kõik vene õppekeelega koolist.

Heliteoseid nimetati järgmiselt:

- Tšaikovski ballett "Luikede järv" - 53 õpilast (19,9%), neist 23 eesti ja 33 vene õppekeelega koolist.
- Glinka ooper "Ivan Sussanin" - 46 õpilast (17,3%), neist 9 eesti ja 37 vene õppekeelega koolist.

- Glinka ooper "Ruslan ja Ludmilla" - 36 õpilast (13,5%), neist 6 eesti ja 30 vene õppekeeleaga koolist.
- Tšaikovski ballett "Pähklipureja" - 21 õpilast (7,9%), neist 7 eesti ja 14 vene õppekeeleaga koolist.
- Tšaikovski ooper "Jevgeni Onegin" - 16 õpilast (6%), neist 3 eesti ja 13 vene õppekeeleaga koolist.
- Rimski-Korsakovi ooper "Sadko" - 12 õpilast (4,5%), neist 1 eesti ja 11 vene õppekeeleaga koolist.
- Borodini ooper "Vürst Igor" - 11 õpilast (4,1%), neist 1 eesti ja 10 vene õppekeeleaga koolist.
- Tšaikovski ballett "Uinuv kaunitar" - 11 õpilast, neist 3 eesti ja 8 vene õppekeeleaga koolist.
- Tšaikovski ooper "Padaemand" - 7 õpilast, kõik vene õppekeeleaga koolist.
- Mussorgski ooper "Boris Godunov" - 1 õpilane, vene õppekeeleaga koolist.

Olgu märgitud, et 14 õpilast (neist 3 eesti ja 11 vene õppekeeleaga koolist) pidas XIX sajandi vene heliloojaks Beethovenit, 10 õpilast Bachi (neist 2 eesti ja 8 vene õppekeeleaga koolist), 8 õpilast Chopini (neist 1 eesti ja 7 vene õppekeeleaga koolist).

Leidus ka õpilasi, kes kandsid XIX sajandisse heliloojad Ostrovski, Kabalevski, Dunajevski, Šostakovitš'i.

T e a t r i kohta vastasid vaid üksikud õpilased. 266-st 13 märkis, et mõisates asusid pärisorjadest näitlejaist komplekteeritud teatrid. 9 õpilast märkis Šaljapini, 4 õpilast Štšepkini ja 2 õpilast Jermolova nime.

Järeldused.

Paljud õpilased teavad XIX sajandi tähtsamaid vene heliloojaid, kuid nende teadmised piirduvad enamikul juhtudel vaid helilooja nimega, osa õpilaste puhul lisandub sellele ka mõne kuulsama heliteose mainimine. Lähemalt ei teata heliloojate ja nende teoste kohta midagi jutustada. Saadud resultaate täpsasust kinnitavad ka 1963.a. tulemused, kus õpilaste poolt nimetatud muusikateoste sisust ei mäletatud midagi. Toodud faktid muudavad olukorra üpris komplitseerituks. Ei ole ju ajaloo-tunnis võimalik heliloomingule kuigi palju aega pühendada, eeskätt jääb see ülesanne siiski muusikaõpetajale. Küll aga peaks

ajalooõpetaja niisuguste teemade käsitlemise puhul tegutsema üsna tihedas koostöös muusikaõpetajaga. Sel juhul oleks ajalootunnis kas või ühegi heliplaadi kuulamine täiesti loomulik. Missugust teost valida - see oleneb juba kohalikust fonoteegist ja muusikaõpetaja soovitudest. Loomulikult jääb ajalookursuse pealesandeks vene XIX sajandi heliloomingu ühiskondliku tähtsuse rõhutamine. Üksnes paljasõnalisusega õpilasi ei veena. Edu tagamiseks on vaja, et vestlusega kaasneks ka e s t e e t i l i n e e l a m u s .

Teatri kohta õpilastel teadmised puuduvad, mistõttu peame seda osa käsitlema kui täiesti uut.

2. T e a d m i s e d J. K ö l e r i s t ,
A. W e i t z e n b e r g i s t j a
A. A d a m s o n i s t .

266-st õpilasest vastas 15, et Köler oli maalikunstnik, 5 õpilast mainis Kölerit kui eesti rahvusliku liikumise juhtivat tegelast ja 2 õpilast nimetas kunstniku teost "Ketraja". Kõik need vastused pärinesid eesti õppekeelega koolidest.

Weitzenbergi kohta märkis 6 õpilast (kõik eesti õppekeelega koolidest), et ta oli kujur. Adamsoni tunti tänu "Russalkale" rohkem. 51 õpilast (19,2%) nimetas seda kunstniku tööd, kusjuures 36 õpilast olid vene õppekeelega koolidest ja 15 eesti õppekeelega koolidest. 20 õpilast (kõik eesti õppekeelega koolidest) märkisid üksnes seda, et Adamson oli skulptor.

Järeldused.

Nimetatud eesti kunstnikke VII klassi jõudnud õpilased üldiselt ei tunne (välja arvatud üksikud erandid, kes olid kuulnud nende kunstnike nimesid). Vene õppekeelega koolide õpilased ei tea isegi Köleri ega Weitzenbergi nime. Üllatuslikult tundsid nad aga Adamsoni ühenduses tema "Russalkaga". Nähtavasti on ekskursioonid nende õpilastega läbi viidud mõnevõrra hoolsamini.

Elteadmiste puudumise tõttu selles ainelõigus peame nimetatud alateema õpetamisesse suhtuma erilise hoolikusega. Eesti rahvusliku kunsti rajajate elu ja loomingu tundmaõppimine olgu meile ka auasjaks. Reproduktsioonide hankimine ja võimaluse korral tutvumine mõningate originaalidega (Tallinna koolides on viimane variant üsnagi kergelt teostatav) peaks enesestmõistetav olema.

3. Teadmised A. Venetsianovist,
K. Brüllovist, P. Fedotovist.

Eesti õppekeelega koolidest ei vastanud sellele küsimu-
sele ükski õpilane. Vene õppekeelega koolide 130-st õpilasest ni-
metati Venetsianovi, Brüllovi ja Fedotovi teoseid järgmiselt.

Fedotovi "Majori kosjad"	- 12	õpilast.
Fedotovi "Fidelka surm"	- 3	"
Brüllovi "Pompeii viimapäev"	- 10	"
Brüllovi "Ratsanik"	- 9	"
Venetsianovi "Künnil"	- 8	"

Teoseid ei kirjeldanud ükski õpilane.

Järeldus.

Nende kunstnike kohta puuduvad õpilastel eelteadmised täie-
likult (eesti õppekeelega koolides) või peaaegu täielikult (vene
õppekeelega koolides). Järelikult peame kõnesolevate kunstnike
loomingut (toetudes igatühe puhul vähemalt 1-2 teosele) käsitlema
nagu täiesti uut ning seda küllaldase põhjalikkusega.

4. Õpilaste teadmised XIX
sajandi vene haridusest
ja teadusest.

Hariduse kohta märkis 239-st õpilasest 30 (neist
25 eesti ja 5 vene õppekeelega koolidest), et tsaari-Venemaal
said õppida ainult rikkad, kuna hariduse omandamine nõudis raha.
2 õpilast konstateeris usu tugevat mõju koolidele ja 2 õpilast
märkis, et peamiseks tõkkeks hariduse ja teaduse arengule oli feo-
daalkord. 9 õpilast märkis, et haridust ja teadust iseloomustas
sel perioodil ülikoolide asutamine.

Teaduse puhul mainitakse mõningaid XIX sajandil
tegutsemud teadlaste nimesid koos vastava avastuse või leiutuse-
ga.

Popov	- 30 õpilast (3 eesti ja 27 vene õppekeelega koolist).
Mendeleejev	- 22 õpilast (10 eesti ja 12 vene õppekeele- ga koolist).
Tsiolkovski	- 12 õpilast (1 eesti ja 11 vene õppekeelega koolist).

Jablotsškov	- 9 õpilast, kõik vene õppekeelega koolist.
Butlerov	- 8 õpilast (5 eesti ja 3 vene õppekeelega koolist).
Lobatševski	- 7 õpilast (4 eesti ja 3 vene õppekeelega koolist).
Lodõgin	- 3 õpilast (1 eesti ja 2 vene õppekeelega koolist).
Jakobi	- 3 õpilast (2 eesti ja 1 vene õppekeelega koolist).

32 õpilast pidas XIX sajandi vene teadlaseks Lomonosovit, neist 13 eesti ja 19 vene õppekeelega koolist.

Järeldused.

Tulemused langesid peaaegu täielikult kokku 1963.a. küsitluse vastavate tulemustega, mistõttu pole siinkohal mõtet enam seal äratoodud järeldusi korrata.

5. Õpilaste teadmised A. Voronihhinist, A. Zahharovist, C. Rossist.

Eesti õppekeelega koolides ei vastanud sellele küsimusele ükski õpilane.

Vene õppekeelega koolides vastati järgmiselt.

Voronihhin ehitas Kaasani peakiriku - 15 õpilast;

Zahharov ehitas Admiraliteedi hoone - 12 õpilast;

Rossi on projekteerinud hooneid Le-

ningradis - 2 õpilast.

Järeldused.

Õpilastel puuduvad teadmised arhitektide A. Voronihhini, A. Zahharovi ja C. Rossi kohta (eesti õppekeelega koolides täielikult, vene õppekeelega koolides peaaegu täielikult), mistõttu on vaja vähemalt ühegi näite varal tutvustada nende arhitektide loomingu. Õpilaste varasematele teadmistele toetumine pole siin kohal võimalik.

A n d r e i V o r o n i h h i n .

A. Voronihhin põlvnes krahv A. Stroganovile kuuluvast pärisorja perekonnast. 27-aastaselt sai ta vabaks. A. Voronih-

hin õppis Moskvas, Peterburis ja välismaal ning sai akadeemiku ja professori nimetuse. Tema projekteeritud ehitustest on tähelepaneväärsemad Kaasani peakirik ja mäeinstituut Peterburis.

Kaasani peakiriku rajamine ei olnud lihtne. Arhitekti ette kerkisid üksteise järel raskused. Kiriku ehituseks määratud maa-ala oli ebakorrapärase trapetsi kujuline. Ristiusu nõuete kohaselt pidi peasissekäik tingimata asuma lääne pool, s.t. mitte Nevski prospektilt. Voronihin sai jagu neist ja teistestki takistustest.

Kaasani peakirik on ühekupliline, kolme sissekäiguga (läänest, põhjast ja lõunast). Sissekäike kujutavad portikused, moodustades hoone ees poolringikujulise väljaku. Nevski prospektile jõuab välja 108-st sambast koosnev võimas sammaskäik.

Erinevalt paljudest teistest hilise klassitsismi ehitustest on Kaasani peakiriku väline kujundus kooskõlas siseruumidega. Külastaja ei pettu, kui astub väliselt rikkalikult kujundatud avarasse hoonesse. Seal leiab ta eest õhurikkad ja päikeseküllased ruumid. (Всеобщая история искусств, т. v . Под ред. Д.Д. Колпинского и Н.В. Яровой М., "Искусство", 1964, lk. 150-151)

A n d r e j a n Z a h h a r o v .

A. Zahharov pärines Admiraliteedi kolleegiumi vähetähtsa ametniku perekonnast. Kunstide Akadeemia lõpetas ta suure kuldmedaliga ning sai hiljem akadeemiku ja professori nimetuse.

Zahharov töötas palju, kuid ainukeseks tema poolt projekteeritud ja tänapäevani säilinud ehituseks on Admiraliteedihoone Peterburis. See on ülemaailmse tähtsusega kunstimälestusmärk. Zahharov arvestas oskuslikult hoone asukoha konkreetseid tingimusi, aga mõistis samuti asjaolu, et tema projekteerida oli sadamalinna tähtsaim ehitus.

Admiraliteedi hoone juurde suunduvad kiirtena linna kolm peatänavat, kaasa arvatud Nevski prospekt. Torn purjelaeva embleemiga paistab juba kaugelt ja moodustab kauni silueti. Hoonele lähenev vaatleja eristab seejärel torni 11 korrust, mis on sammastega ümbritsetud. Veel lähemalt võib juba märgata võimsat kuubitaolist torni alust, mida nurkadel täiendavad istuvate sö-

jameeste kujud. Peasissekõigu juures on hoone kaunistatud rikkalike kiviskulptuuridega.

Ehitus on lausa kolossaalse ulatusega. Tähelepandav on juba peafassaadi pikkus - 407 m. Neeva jõeni ulatuvad Admiraliteedi hoone korpused lõpevad paviljonidega, mille kaudu ehitus on vahetult seotud nii jõe kui merega. (Всеобщая история искусств, т. v . Под ред. Ю.Д. Колпинского и Н.В. Яровской. М., "Искусство", 1964, lk. 152-154)

Carlo Rossi.

Carlo Rossi kujunes XIX sajandi üheks väljapaistvaks arhitektiks, kellel on suured teened paljude Peterburi hoonete projekteerimisel ja linna üldilme kujundamisel. Tähtsamad tema poolt ehitatud hooned on Mihhailovski loss (praegune Riiklik Vene Muuseum), Peastaabi hoone (Talvepalee vastas), Aleksandrovski teater (praegune A.S. Puškini nimeline Draamateater). Ta on kujundanud ka mitmeid väljakuid ja tänavaid.

Peastaabi hoone loomisel kavatses arhitekt vastandada elegantselt toretsevale Talvepaleele suursuguse kahest osast koosneva ehituse, mida ühendab triumfikaar.

Uletades mõtmetelt Admiraliteedi hoone, kirutab ta samaaegselt tähelepanu oma kujunduse tagasihoidlikkusega. Sarnad ulatuvad vaid pooleni hoone kõrgusest ning peaaegu ei häiri seinte rahulikku asetust. Peatähelepanu on koondunud kahekordsele triumfikaarele, mis ühendab väljakut Nevski prospektiga. (Всеобщая история искусств, т. v , Под ред. Ю.Д. Колпинского и Н.В. Яровской.)

6. Õpilaste teadmised V. Perovist, I. Kramskoiist, I. Repinist, V. Surikovist.

Küsimus esitati 239-le õpilasele (sealhulgas eesti õppekeelega koolides 124 ja vene õppekeelega koolides 115 õpilasele). Õpilased nimetasid Perovi, Kramskoi, Repini ja Surikovi teoseid järgmiselt.

- Repini "Burlakid Volgal" - 82 õpilast (34,3%), neist 11 eesti ja 71 vene õppekeelega koolist.
- Surikovi "Bojaarinna Morozova" - 40 õpilast (16,7%), kõik vene õppekeelega koolidest.
- Repini "Ivan Groznõi ja tema poeg Ivan" - 25 õpilast (10,5%), neist 1 eesti ja 24 vene õppekeelega koolidest.
- Surikovi "Suvorovi retk üle Alpide" - 13 õpilast, kõik vene õppekeelega koolidest.
- Surikovi "Streletside hukkamise hommik" - 13 õpilast, kõik vene õppekeelega koolidest.
- Repini "Zaporoožlased" - 9 õpilast, neist 3 eesti ja 6 vene õppekeelega koolidest.
- Perovi "Troika" - 9 õpilast, kõik vene õppekeelega koolidest.
- Kramskoi "Tundmatu" - 4 õpilast, kõik vene õppekeelega koolidest.

Järeldused.

Eesti õppekeelega koolide õpilastel puuduvad peaaegu täielikult eelteadmised kõne all olevatest XIX sajandi II poole vene kunstnikest, mistõttu on ka õpetamine komplitseeritum.

Järeldused antud küsimuses ühtivad 1963.a. küsitluse põhjal tehtud järeldustega.

IV. Õpilaste kunstialastest teadmistest keskkooli vanemas astmes.

Kõrvalpõikena käesoleva töö üldisest teemast (kultuuriküsimused VII ja VIII klassis) toome võrdlusnäitena andmeid esimesest vabariiklikust ajaloo-olümpiaadist (1966.a.) osa võtnud õpilaste vastustest kunstialastele küsimustele.

Õpilastele näidati mõningaid kunstiteoste reproduktioone ning paluti nimetada teose pealkiri ja kunstnik. Teoste reproduktsioonid olid järgmised: Repini "Burlakid Volgal", Surikovi "Bojaarinna Morozova" ja "Siberi alistamine Jermaki poolt"; Vereštšagini "Sõja apteecos", Fedotovi "Majori kosjad" ja Brüllovi "Pompeii viimnepäev".

Vastajaid oli 27. Tulemused osutusid järgmisteks:			
Repini "Burlakid Volgal"	- 27	õpilast	(100%);
Brüllovi "Pompeii viimnepäev"	- 22	"	(81,5%);
Surikovi "Siberi alistamine			
Jermaki poolt"	- 15	"	(55,5%);
Surikovi "Bojaarinna Morozova"			
	- 13	"	(48%);
Fedotovi "Majori kosjad"	- 9	"	(33,3%);
Vereštšagini "Sõja apoteeos"	- 1	õpilane	

Millised järeldused teha? Vaatamata sellele, et Repini "Burlakke" tundsid kõik õpilased, ei saa tulemuste üle rõõmustada. Peame ju arvesse võtma, et peale Vereštšagini kuuluvad kõik nimetatud kunstnikud kohustuslikku ajaloo programmi ning olümpiaadist osavõtjad olid vene XIX sajandi kunsti juba õppinud. Ei tohi unustada ka asjaolu, et need 27 väljavalitut IX-X-ndatest klassidest saadeti vabariiklikule olümpiaadile kui parimad noored ajaloolased selles vanusegrupis. Neid asjaolusid arvesse võttes ei rahulda see, et 18,5% neist ei tundnud "Pompeii viimsetpäeva", 44,5% - "Siberi alistamist Jermaki poolt", 55,2% - Surikovi "Bojaarinna Morozovat", 66,7% - Fedotovi teost "Majori kosjad".

Muusika alal mängiti plaadilt katkend Beethoveni III sümfooniast (heroilisest), kus selgesti ilmnevad "Marseljeesi" motiivid. Küsimus oli sõnastatud järgmiselt: "Missugusest muusikateosest on pärit; järgmine katkend? Missuguse ajaloolise sündmuse mõjul on ta kirjutatud?" Vastusena märkis kaks õpilast, et selles teoses on leidnud kajastamist Prantsuse kodanliku revolutsiooni sündmused. Ülejäänud ei vastanud midagi.

Need kõrvalpõikena toodud näited tõendavad veelkordselt, et on tungivalt vaja ajaloo kultuuriteemadele suuremat tähelepanu osutada.

V. Uldistusi

1. Keskmise kooliea õpilaste psühholoogilised iseärasused võimaldavad edukalt õpetada ajaloo kultuuriteemasid. Veelgi enam: nooruki edaspidise arengu huvides, selleks et kujundada temas püsivamaid arusaamasid ja tõekspidamisi kirjandusest, muusikast ning kujutatavast kunstist, oleks tarvis selles eas kultuuriküsimustele erilist tähelepanu osutada.

2. Ei saa rahule jääda praeguse olukorraga ajaloo kultuuriteemade õpetamisel. Olukorra parandamiseks on eelkõige vajalik sellekohase illustreeritud materjali väljaandmine (niihästi õpetaja kui õpilaste jaoks).

3. NSV Liidu ajaloo kultuuriteemade eduka õpetamise huvides on vaja neid teemasid käsitleda seoses antud perioodi majandusliku ja ühiskondlik-poliitilise eluga ning üldajaloo vastava perioodi kultuuriteemadega. Samuti on vaja maksimaalselt ära kasutada teistes õppeainetes (kirjandus, muusikaline kasvatus, kunstiline kasvatus, füüsika, keemia) omandatud teadmised.

4. Eelteadmiste selgitamiseks läbiviidud kontrolltööd näitasid vene rahvusest õpilaste tunduvalt paremaid teadmisi (välja arvatud Eesti NSV ajaloo kultuuriteemade osas) võrreldes õpilaste teadmistega eesti õppekeelega koolides. See on muidugi täiesti loomulik, kuid kahjuks on olukord selline, et kui võrrelda omavahel vene rahvusest õpilaste teadmisi Vene NFSV minevikust ja eesti õpilaste teadmisi meie kultuuripärandist, siis osutuvad eesti rahvusest õpilaste eelteadmised selleski osas tunduvalt nõrgemaks vene õpilaste vastavatest eelteadmistest. Lähtudes sellest tõsist muret tekitavast faktorist oleks vaja läbi mõelda kogu süsteem eelteadmiste andmiseks meie vabariigi mineviku kultuuripärandi kohta ja rakendada seda juba kõige noorematest klassidest peale (algklasside lugemikes, koduümbrust tutvustavate ekskursioonide jms. kaudu). Peame silmas pidama fakti, et oma vabariigi ajaloo hea tundmine aitab õpilastel paremini mõista ka meie vennasrahvaste ajalugu.

5. Arvestades sügavamate muljete puudumist mistahes kunstialal, on vaja õpetada noorukeid kunsti mõistma, asetades erilise rõhu teoste sisu kasvatavale mõjule. Ka ajalooõpetaja mureks olgu noorukite suunamine kunstimuuseumidesse, kunstinäitustele ja kontsertidele, seda kõike muidugi koos vastavasisulise ettevalmistusega. Niihästi kultuuriteemade õpetamisel kui ka muuseumide, näituste ja kontsertide külastamisel seatagu ennekõike eesmärgiks esteetilise elamuse saamine.

Kasutatud kirjandus

- A a v i k s o o, V. Õpilaste maailmavaateline ja esteetiline kasvatamine vene kunsti ajaloo kaudu. Tallinn, "Valgus", 1966.
- B e l i k, A. Esteetika ja kaasaeg. Tallinn, "Eesti Raamat", 1965.
- C l a u s s, G.,
H i e b s c h, H., Kinderpsychologie. "Volk und Wissen", 1962.
- C e s e l l, A. Youth, The Years from Ten to Sixteen. New York, 1956.
- K u l t u r g e s c h i c h t e i m G e s c h i c h t s -
u n t e r r i c h t. Teil 1. Berlin, "Volk und Wissen", 1961.
- M a r k s i s t l i k - l e n i n l i k u e s t e e t i k a
a l u s e d. Tallinn, ERK, 1961.
- N e t š k i n a, M. , L e i b e n g r u b, P. NSV Liidu ajalugu. Õpik VII klassile. Tallinn, "Valgus", 1966.
- N e t š k i n a, M. , F a d e j e v, A. NSV Liidu ajalugu. Õpik VII klassile. Tallinn, ERK, 1963.
- O g o r o d n i k o v, I. T., S i m b i r j o v, P. N. Pedagoogika. Tallinn, ERK, 1956.
- P a l a m e t s, H. Koduloolise materjali kasutamine ajaloo õpetamisel eesti koolis IV klassis. Dissertatsioon pedagoogikakandidaadi teadusliku kraadi saamiseks. Tartu, 1962.
- P a l a m e t s, H., Koduloolise materjali kasutamise teoreetilised alused ajaloo õpetamisel IV klassis. TRÜ toimetised, vihik 123. Tartu, 1962.
- P ä d a g o g i s c h e P s ü c h o l o g i e. Herausgegeben von Prof. Dr. Hetzer. Göttingen, 1958.
- R e p i n, I. Kauge, kuid lähedane. Tallinn, "Eesti NSV Kunst", 1963.
- F e d o s s o v, I. NSV Liidu ajalugu. Õpik VIII klassile. Tallinn, "Valgus", 1966.

- Архангель -
ская А. И. Боровиковский, М., ГТГ, 1946.
- Брунер, Дж. Процесс обучения. М., АПН, 1962.
- Всеобщая история искусств, т.У. Под общей
ред. Ю.Д. Колпинского и Н.В. Яров-
ской М., "Искусство", 1964.
- Дайри Н. Т. Обучение истории в старших классах
средней школы. М., "Просвещение",
1966.
- Искусство. Книга для чтения по исто-
рии живописи, скульптуры, архитек-
туры. Сост. М.В. Аплатов и Н.Н. Ростов-
цев. М., Учпедгиз, 1961.
- Крутецкий В. А., Психология подростка. М., "Просве-
щение", 1959.
- Лукин Н. С. Детская и педагогическая психология.
М., "Просвещение", 1960.
- Левитов Н. Д. Вопросы культуры на уроках истории
СССР в VIII-X классах. М., Учпедгиз,
1958.
- Попов И. П. Психология усвоения истории учащи-
мися. Под. ред. А.З. Редько. М., АПН, 1961.
- Русское искусство. Очерки о жизни и
творчестве художников. Под ред. А.И.Леонова.
М., "Искусство", 1958.
- Рнбак Л. А. Образное мышление и урок литерату-
ры. М., "Просвещение", 1966.

S i s u k o r d.

Sissejuhatuseks	3
I. Olukorrast kultuuriteemade õpetamisel meie koolides	5
II. Kultuuriteemade õpetamise mõnedest iseärasustest keskmises koolieas	18
III. Õpilaste teadmised enne kultuuriteemade õppimisele asumist VII ja VIII klassis	31
1. 1963. aastal VII klassides toimunud küsitluse tulemused	31
2. 1966. aastal VII ja VIII klassides toimunud küsitluse tulemused	45
IV. Õpilaste kunstialastest teadmistest keskkooli vanemas astmes	67
V. Üldistusi	68
VI. Kasutatud kirjanduse loetelu	70

Сильвия Нйспуу. О состоянии и проблемах преподавания тем культуры в курсе истории СССР. На эстонском языке. Издательство "Валгус". Таллин, Пярнуское шоссе, 10.

Toimetaja V. Rummel. Kunstiline toimetaja H. Keigo. Korrektorid M. Maide ja T. Nahkur. Trükkida antud 21. VI 1968. Paber 60x84/16. Trükipoognaid 4,5. Tingtrükipoognaid 4,19. Arvestuspoognaid 3,82. Trükiarv 500. MB-06906. Tellimuse nr.3405 Trükikoda "Signaal", Tallinn, Maakri 28. Hind 15 kop.

15 kop.

A-23592

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00380023 4

15 kop.

A-23592

23592
-34
EESTI NSV PEDAGOOGIKA TEADUSLIKU UURIMISE INSTITUUT

S. ÕISPUU

OLUKORRAST JA
PROBLEEMIDEST
NSV LIIDU AJALOO
KULTUURITEEMADE
ÕPETAMISEL

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00380023 4

34